

RIITTA PIRINEN

Urheileva Nainen lehtiteksteissä

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Pinni B:n luentosalissa B1097, Kanslerinrinne 1, Tampere.
18. päivänä maaliskuuta 2006 klo 12.

English abstract

Acta Universitatis Tamperensis 1138

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Kannen suunnittelu
Juha Siro

Taitto
Aila Helin

Painettu väitöskirja
Acta Universitatis Tamperensis 1138
ISBN 951-44-6573-3
ISSN 1455-1616

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2006

Puh. (03) 3551 6055
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 512
ISBN 951-44-6574-1
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Abstract.....	7
1. JOHDANTO	9
2. SUKUPUOLI, URHEILU JA TUTKIMUS	11
Sukupuolitettu urheilu	11
Feministinen urheilututkimus	16
Mediaurheilun tutkimus.....	21
3. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	25
Tutkimustehtävä.....	25
Tekstiaineistot.....	27
Tekstien analyysi	30
Tutkijaluennan paikantaminen	32
4. URHEILEVA NAINEN TEKSTEISSÄ.....	37
Marginalisoitu urheilija	37
Trivialisoitu urheilija	41
Hyvä ja menestyvä urheilija	43
Urheilusankari	45
Kaunotar ja groteski nainen	49
Heteroseksualisoitu nainen.....	54
5. POHDINTA	59
Kirjallisuus.....	63
LIITE: Artikkeleiden esittely	73

Väitöskirjaan sisältyvät alkuperäisjulkaisut

- I Pirinen, Riitta 1995: Naisurheilijat näyttävät naisilta – teksti-
muotokuvia naisurheilijoista. Teoksessa Tuomisto, Anja &
Uusikylä, Heli (toim.): *Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen*.
SKS, Helsinki. 122–133.
- II Pirinen, Riitta 1997: The Construction of Women’s Positions
in Sport: A Textual Analysis of Articles on Female Athletes in
Finnish Women’s Magazines. *Sociology of Sport Journal* 14:3,
290–301.
- III Pirinen, Riitta 1997: Catching up with Men? Finnish Newspaper
Coverage of Women’s Entry into Traditionally Male Sports.
International Review for the Sociology of Sport 32:3, 239–249.
Julkaistu uudelleen vuonna 2002 teoksessa Scraton, Sheila &
Flintoff, Anne (toim.): *Gender and Sport: A Reader*. Routledge,
London. 94–105.
- IV Pirinen, Riitta 1998: Sukupuoli ja mediaurheilu. Teoksessa
Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Urheilu,
historia ja julkisuus*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran
vuosikirja. Atena kustannus Oy, Jyväskylä. 25–35.
- V Pirinen, Riitta 1998: Liikkuva nainen ja jähmeä mies. Sukupuolen
rakentuminen painonnostosta ja Naisten Kypystä kertovissa
artikkeleissa. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 11:2, 16–31.
- VI Pirinen, Riitta 1999: Sukupuoli sanomalehtien urheilusivuilla
– Lammin likka heitti kultaa, mutta Tohmajärven karhu pelasti
Suomen maineen. *Tiedotustutkimus* 22:2, 30–43.

Esipuhe

Väitöskirjani käsittelee naisten urheilemista ja sitä, miten siitä kirjoitetaan lehdissä. Työni sai alkunsa Jyväskylän yliopistossa 'Liikuntakulttuuri ja naiset' -projektissa, jonka tutkijana toimin. Tämä projekti teki 1980-luvulla ja 1990-luvun alkuvuosina feministisen urheilututkimuksen pioneerityötä Suomessa. Projektin myötä tutustuin feministisen urheilututkimuksen teoriaan ja käytäntöön. Tämän projektin yhteydessä tein liikuntasosiologian lisensiaatintyöni, jossa selvitin sitä, miten naisurheilijoita esitetään eli representoidaan naistenlehdissä. Jatkan väitöskirjassani samaa teemaa. Selvitän, miten naisurheilijoita representoidaan sanomalehdissä ja naistenlehdissä ja miten representaatiot rakentavat Urheilevaa Naista.

Kiitän Opetusministeriötä ja Tampereen yliopistoa, jotka ovat tukenet työtäni apurahoin. Väitöskirjan kirjoittamisvaiheessa olen saanut monilta ihmisiltä hyödyllisiä ja innostavia kommentteja, jotka ovat vieneet ajatteluni eteenpäin ja auttaneet kirjoitusprosessin solmukohdissa. Kohdistan kiitokseni Naistutkimuksen laitoksen jatkokoulutusseminaarilaisille ja niille kaikille, jotka ovat vuosien varrella lukeneet ja kommentoineet artikkeleitteni käsikirjoituksia. Lämmin kiitos Matti Alestalolle, Tuula Gordonille, Päivi Korvajärvelle ja Tarja Tiaiselle, jotka ovat lukeneet ja kommentoineet yhteenveto-osan eri käsikirjoitusversioita. Erytiskiitos ohjaajalleni Matti Alestalolle, joka on kannustanut siinä vaiheessa, kun työn loppuunsaattaminen on tuntunut vaikealta.

Kiitän esitarkastajia Tuula Gordonia ja Irma Kaarina Halosta hyvistä kommentteista. Lisäksi kiitän David Kivistä ja Virginia Mattilaa englannin kielisten tekstien tarkastuksesta.

Vastapainona sille, että olen istunut vuosien varrella tuntikausia työpöydän äärellä, olen harrastanut paljon liikuntaa. Kumarran ja kiitän kaikkia niitä, joiden kanssa olen pelannut tennistä ja sulkapalloa ja joiden seurassa olen perehtynyt kuntonyrkkeilyyn, taijuihin, karateen ja kobudon kiehtoviin ja haastaviin maailmoihin.

Lämmin kiitos vanhemmilleni Aino ja Veikko Piriselle, jotka opettivat minulle sitkeyttä ja periksiantamattomuutta. Ja lopuksi suurkiitos sisarelleni Kirsti Piriselle kaikista niistä keskusteluista, joita olemme vuosien myötä käyneet.

Tampereella tammikuussa 2006

Riitta Pirinen

Abstract

The Female Athletes in the Finnish Press

The study analyzed the treatment of female athletes in the Finnish press. The purpose was to examine how female athletes were represented in newspapers and in women's magazines. The data consisted of articles from two newspapers (Helsingin Sanomat and Aamulehti) and five women's magazines (Eeva, Kotiliesi, Kauneus ja Terveys, Me Naiset and Uusi Nainen). The newspaper articles were collected from papers published in the 1980's and 1990's, and the women's magazine articles were from magazines published in the Olympic years from 1952 to 1992.

The text analysis of the data shows that female athletes were represented in ambivalent ways. The newspapers and the women's magazines concentrated on women's sporting activities and their achievements. The papers also wrote about female athletes' private lives, sexuality and described their looks. On the one hand, the women were represented as successful athletes, even as heroines of sport, and, on the other hand, female athletes were marginalized and trivialized. The female athletes were trivialized by means of concentrating on their physical appearance, sexuality and private lives. Women's sports were also represented as activity that does not really need to be taken seriously.

Keywords: gender and sport, mediasport, representations of female athletes, sport and the Finnish press

1. JOHDANTO

Tutkimukseni sijoittuu sosiologian, mediatutkimuksen, feministisen tutkimuksen ja erityisesti feministisen urheilututkimuksen muodostamalle kentälle. Feministinen urheilututkimus on tuonut esille naisten toiseuden urheilussa ja pyrkinyt selvittämään sitä, miten tätä naisten toiseutta rakennetaan ja vahvistetaan. Yhtenä tutkimusalueena on ollut selvittää, miten tiedotusvälineissä naisten urheilusta toiseutetaan. Oma tutkimukseni liittyy tiedotusvälineiden tutkimuksen jatkumoon.

Työssäni tarkastelen mediaurheilua eli tiedotusvälineiden esittämää urheilua. Lähestyn mediaurheilua diskurssianalyttisestä viitekehyksestä. Mediaurheilu nähdään tällöin kielenkäyttönä, joka merkityksellistää kohteet, joista puhutaan. Se ei siis esitä todellisuutta suoraan, vaan rakentaa sosiaalista todellisuutta konstruoimalla käsityksiä mm. urheilusta, kansallisuudesta, ruumiillisuudesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Se mediaurheilun alue, johon olen väitöskirjassani keskittynyt, on lehdistö, lehtien urheilutekstit. Tutkimusaineistoina olen käyttänyt naistenlehtien ja sanomalehtien urheilutekstejä.

Väitöskirjani tutkimustehtävänä on ollut selvittää Urheilevan Naisen rakentumista lehtiteksteissä. Urheilevan Naisen määrittelen tiedotusvälineissä konstruoituvaksi subjektiksi, jonka subjektiivudessa korostuu fyysinen toiminta, urheileminen. Urheilevan Naisen rakentumisessa representaatioilla on keskeinen asema. Lehtiteksteissä esiintyvien naisten representaatiot rakentavat Urheilevan Naisen. Olen siis tutkinut Urheilevan Naisen rakentumista selvittämällä, millaiseksi ja miten aineistoissa esiintyviä naisia representoidaan.

Väitöskirjani koostuu kuudesta tutkimusartikkelista, jotka on julkaistu kokoomateoksissa, kotimaisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä lehdissä. Artikkelit ovat empiirisiä tutkimuksia. Tässä väitöskirjan yhteenveto-osassa esittelen tutkimuksen tuloksia ja käsittelen niitä keskusteluja ja näkökulmia, jotka ovat muokanneet tutkimustani, tutkimustehtävän asettelua, aineistojen kanssa työskentelyä, aineistojen ja analyysimenetelmien valintoja ja tulosten tulkintoja.

Yhteenveto-osan toisessa luvussa kehystän tutkimusaluettani selvittämällä kilpaurheilun sukupuolittuneisuutta, feministisen urheilututkimuksen teoriakeskusteluja ja mediaurheilua käsitteleviä tutkimuksia. Tutkimukset, joita käytän tämän luvun lähteinä, ovat vaikuttaneet tutkimukseeni monin tavoin; aiheen valintaan ja rajaukseen, tutkimusmenetelmien valintaan ja tulosten tulkintaan. Kolmannessa luvussa kerron tutkimuksen suorittamisesta ja esittelen tutkimustehävän, aineistojen keräämisen ja tekstianalyysin. Neljännessä luvussa kokoan yhteen eri artikkeleissa esittämiäni tuloksia tuomalla esille sen, että tutkimani tekstit olivat sisällöltään moninaisia ja ristiriitaisia. Viidennessä luvussa pohdin lyhyesti tuloksia ja jatkotutkimuksen suuntia.

2. SUKUPUOLI, URHEILU JA TUTKIMUS

Tässä luvussa tarkastelen naisten urheilemista ja urheilun feminististä tutkimusta. Ensimmäisessä aluvussa tarkastelen sukupuolta ja urheilua. Erityisesti keskityn urheilun ominaispiirteisiin ja naisten kilpaurheilemiseen mieskeskeisessä urheilussa. Teen eron urheilun ja urheilemisen välille. Puhuessani urheilemisesta tarkoitan yksilöiden kilpailullista fyysistä toimintaa, esimerkiksi kilpajuoksua, seiväshyppyä tai pallopelejä. Urheilu on laajempi käsite. Se sisältää yksilöiden urheilemisen lisäksi kansalliset ja kansainväliset urheiluorganisaatiot, valmennuksen, urheilulääketieteen ja tiedotuksen. Olen tutkimuksessani keskittynyt naisten organisoituun kilpaurheilemiseen, joka eroaa liikunnasta siinä, että urheilemisessa tavoitteena ovat ennätykset ja voitot, kun taas liikunnassa tavoitteena ovat hyvä kunto, terveys ja hyvinvointi.

Toisessa aluvussa esittelen feminististä urheilututkimusta. Keskityn työssäni sosiologiseen urheilututkimukseen, jolle kentälle oma tutkimukseni sijoittuu. Kolmannessa aluvussa käyn läpi mediaurheilun tutkimusta. Mediaurheilulla (MediaSport, ks. Wenner 1998) tarkoitan tiedotusvälineiden esittämää eli representoimaa urheilua. Mediaurheilun tulkitsen kielenkäytöksi, joka merkityksellistää kohteet, joista puhutaan. Näin ollen mediaurheilu rakentaa sosiaalista todellisuutta, esimerkiksi käsityksiä urheilusta, sukupuolesta, kansallisuudesta tai seksuaalisuudesta.

Sukupuolitettu urheilu

Nykyaikainen kilpaurheilu kotiutui Suomeen 1900-luvun alkuvuosina. Edellisellä vuosisadalla oli jo kilvoiteltu ruumiintaidoissa, mutta vasta 1900-luvulla urheilukilpailuissa alkoi korostua voittojen ja ennätysten tavoittelu tärkeimpänä päämääränä. Urheilulle on ominaista suorituskeskeisyys, pyrkimys yhä parempiin ja parempiin saavutuksiin, valmentautuminen, suoritusten ja saavutusten rekisteröinti, kilpailemista koskevien sääntöjen standardisointi sekä kansalliset

ja kansainväliset organisaatiot. Kilpailuissa osallistujien ruumiilliset suoritukset mitataan tai pisteytetään eli muutetaan määrälliseen muotoon, jolloin suorituksia voidaan verrata ja asettaa paremmuusjärjestykseen. Mittausmenetelmien kehittyminen, kuten esimerkiksi siirtyminen käsiajanotosta sähköiseen ajanottoon, on mahdollistanut entistä hienojakoisemman tulosten mittauksen ja suoritusten vertailun. Nykyaikaiseen urheiluun kuuluu lisäksi tilastointi, jolloin yhdessä kilpailussa saavutettuja tuloksia voidaan verrata aikaisemmissa kilpailuissa tehtyihin tuloksiin ja ennätyksiin. (Eichberg 1987, 49–81; Laine 1984, 277–282.)

Liikuntasosiologi Kalevi Heinilä (1998a, 147–149; 1998b, 155–165) on esittänyt, että organisoitunutta kilpaurheilua luonnehtiva edistysusko, joka tiivistyy olympialaisten motossa *citius, altius, fortius* ('nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin'), on syynä urheilussa 1900-luvulla tapahtuneisiin muutoksiin kuten vaatimustason nousuun, amatööriurheilun väistymiseen ja ammattilaisurheilun lisääntymiseen. Voitot ja ennätysten parantaminen edellyttävät tänä päivänä urheilijalta totaalisempaa panostusta urheilemiseen kuin esimerkiksi 1950- tai 1960-luvuilla. Kilpaileminen ja harjoittelemineen ovat muuttuneet harrastuksesta ammattimaiseksi kokopäivätyöksi. Tämän ovat mahdollistaneet urheilijapalkka- ja stipendijärjestelmät, joiden avulla urheilija voi mahdollisimman tehokkaasti keskittyä urheilemiseen. Vaatimustason noustessa ja menestymisen tuodessa urheilijalle taloudellisia etuja myös suoritusten keinotekoinen parantaminen ja kiellettyjen aineiden käytön testaukset ovat tulleet osaksi urheilun arkea. Ammattilaisurheilun lisääntymisen ohella urheilu on voimakkaasti kaupallistunut. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että erilaiset yritykset mainostavat tuotteitaan sekä urheilijoiden että urheilutapahtumien avulla. Urheilun kaupallistumiseen ja ammatillistumiseen liittyy mediajulkisuus, josta on tullut näkyvä osa nykypäivän kilpaurheilua (ks. Whitson 1998).

Feministiset urheilututkijat¹ (esim. Hargreaves 1994; Laine 1991, 1998; Olofsson 1989) ovat urheilun ja urheilututkimuksen kritiikissään tuoneet esiin sen, että kun puhutaan urheilusta, puhutaan

¹ Tutkimukset, joihin työssäni viittaan, käsittelevät naisten urheilemistä Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja eri Euroopan maissa. Naisten asema näissä maissa on ollut historiallisesti erilainen, mutta tutkimusten mukaan yhteisenä piirteenä on naisten toiseus kilpaurheilussa.

mieskeskeisestä länsimaisesta kilpaurheilujärjestelmästä. Nykyaikaisen urheilun historia, säännöt, käytännöt, arvot ja organisaatiot ovat androsentrisiä. Urheilun mieskeskeisyyteen viittaa myös sana 'urheilu'. Urheiluhistorian tutkija Leena Laine (1984, 1991) kertoo, kuinka 1880-luvun puolella välissä Suomessa etsittiin vastinetta sanalle 'sport'. Vaihtoehtoina esitettiin sanoja 'kisa' ja 'urheilu'. Sanaa 'urheilu' pidettiin lehdistökeskustelussa liian miehisenä, sehän on johdannainen sanoista 'urho' ja 'urheus'. 'Kisan' etuna pidettiin sitä, että sanalla ei ollut sukupuolitettuja assosiaatioita, joten sillä voitiin viitata sekä naisten että miesten fyysiseen aktiivisuuteen. Määrityskamppailun voitti kuitenkin 'urheilu'².

Kilpaurheileminen on historiallisesti ollut miesten toimintaluetta, jossa naiset ovat kohdanneet monia esteitä. Naisten urheilemiseen on usein suhtauduttu epäluuloisesti ja sille on asetettu eri aikoina rajoituksia. Naisille on pidetty sopivampana fyysistä aktiivisuutta, jossa tavoitteena on terveyden ja kauneuden edistäminen, kuin urheilemista, jossa kamppaillaan voitoista, mestaruuksista ja ennätyksistä. Naisten urheilemisen rajoituksia on tavallisimmin perusteltu sillä, että naisruumis ei ole luontaisesti yhtä sopiva fyysisesti rasittaviin urheilusuorituksiin kuin miesruumis. Useissa lajeissa korostuvat ominaisuudet kuten voima, kestävyys ja nopeus on nähty enemmänkin miesruumiin ominaisuuksiksi kuin naisruumiin, joka on määritetty näiden ominaisuuksien suhteen vajavaiseksi. Tällaisen jaottelun taustalla ovat tavanomaiset kulttuuriset käsitykset siitä, että mieheys – ruumiillinen voima ja naiseus³ – ruumiin heikkous

² Leena Laine on sitä mieltä, että kun tutkitaan naisten liikkumisen historiaa miehisen käsitteen urheilu kautta, niin naisten toiminnasta tulee esille vain kapea siivu. Hän ehdottaa, "että esimerkiksi luodessamme naisten liikuntapoliittista linjaa voisimme käyttää 'urheilun' sijasta kattavampia, joustavampia ja siten näkökulmaamme avartavia termejä: ruumiinkulttuuri, ruumiinharjoitukset, liikuntakulttuuri jne." (1996, 40). Urheilun tarkastelu jättää ulkopuolelle esimerkiksi naisvoimistelun, jolla on ollut tärkeä rooli suomalaisten naisten ruumiinharjoitusten historiassa.

³ Naiseudesta ja mieheydestä on esitetty monia määritelmiä (aiheesta esim. Nikunen, Gordon, Kivimäki & Pirinen 2001). Tutkimuksessani tarkoitan naiseudella ja mieheydellä erilaisia määreitä, joita liitetään historiallisesti eläviin naisiin ja miehiin. Naiseutta ja mieheyttä tuotetaan toistuvasti päivittein eri tavoin, esimerkiksi pukeutumalla, puheella, eleillä ja ruumiin asennoilla.

liittyvät yhteen. (Cahn 1994; Hargreaves 1994; Laine 1991; Lenskyj 1986; Roth & Basow 2004.) Feministitutkija Mary Jo Kane (1995) on kirjoituksissaan kritisoinut konventionaalista tapaa dikotomisoida ruumiinkyvyt sukupuolen mukaan, mikä on rajoittanut naisten lajivalikoimaa kilpailuissa. Hänen mielestään urheiluruumiin kykyjä tulisi tarkastella kahtiajaottelun sijasta jatkumona, sillä on naisia, jotka pärjäävät urheilussa erittäin hyvin.

Naisten urheilukyvyt ja -taidot on urheiludiskursseissa määritetty usein 'luontaisesti' heikommiksi kuin miesten. Tästä johtuen naisten suorituskäytännöt – pistelasku, suoritusmatkat, suoritusvälineet, säännöt – ovat olleet ja ovat edelleen useissa lajeissa erilaiset kuin miehillä. Esimerkiksi tärkeissä tenniskilpailuissa naisten pelin voittaja ratkeaa 'paras kolmesta' -käytännöllä, kun taas miesten pelin voitto ratkeaa 'paras viidestä' -käytännöllä. Naisten ja miesten suorituskäytäntöjen erilaisuus ei sinänsä ole ongelmallinen. Tilanne on epätasa-arvoinen siksi, että miesten suorituskäytännöt on asetettu urheilumaailmassa mittapuuksi. Naisten suoritukset, voitot ja ennätykset on tehty erilaisilla, helpotetuilla, käytännöillä, joten naisten urheilemista arvostetaan vähemmän kuin miesten. Tämä arvostuksen vähäisyys näkyy myös tiedotusvälineissä, joissa naisten urheileminen saa miesten urheilemista vähemmän tilaa. (Cahn 1994; Kane 1995.)

Naisten urheilemisen historiaa ja myös nykypäivää ovat leimanneet keskustelut siitä, mitkä lajit ovat sopivia kilpailulajeja naisille. Naisille on ollut helpointa saada virallisia kilpailumahdollisuuksia sellaisissa lajeissa, joissa korostuvat ruumiin esteettinen käyttö ja ilmaisullisuus tai joissa käytetään kevyitä välineitä. Tällaisia lajeja ovat esimerkiksi taitoluistelu, voimistelu, uimahyppy, golf ja tennis. Sen sijaan naisten on ollut vaikeaa saada kilpailumahdollisuuksia lajeihin, joita on pidetty miehisinä. Miehisille lajeille on tunnusomaista se, että niissä käytetään raskaita välineitä (esimerkiksi painonnosto, moukarin heitto), niissä urheilija lennättää itsensä ilmassa pitkän matkan (esimerkiksi mäkihyppy, kolmiloikka, seiväshyppy) tai niissä korostuu kestävyys (esimerkiksi pitkän matkan juoksut). Lisäksi miehisinä on pidetty tekniikan hallintaan liittyviä lajeja kuten moottoriurheilua ja lajeja, joissa kilpailijat ovat fyysisessä kontaktissa keskenään (esimerkiksi paini, nyrkkeily, jääkiekko). (Cahn 1994; Hargreaves 1994, 209–234; Metheny 1965.) Miehisten lajien harrastaminen ei ole sinänsä ollut naisilta kiellettyä, he ovat voineet kehittää

taitojaan monissa lajeissa. Vastustusta on ilmennyt siinä vaiheessa kun naisille on haluttu järjestää virallisia kilpailuja, joissa tavoitellaan kansallisia tai kansainvälisiä mestaruuksia.

Naisten urheilumahdollisuuksien vaiheittainen lisääntyminen tulee havainnollisesti esille olympialaisten, urheilumaailman tärkeimmän tapahtuman, satavuotisen historian aikana (Borish 1996; Cahn 1994; Hargreaves 1994, 209–234; Laine 1998). 1900-luvun alusta 1960-luvulle naisten kilpailuohjelma⁴ olympialaisissa sisälsi pääasiallisesti naisille sopivimmiksi katsottuja lajeja kuten uinti, tennis, jousiammunta, voimistelu, luistelu ja hiihto. 1960- ja 1970-luvuilla lajivalikoima laajeni lähinnä yleisurheilussa. Lisäksi mukaan tuli palloilulajeja. 1980-luvulta lähtien lajivalikoima on laajentunut huomattavasti, kun Kansainvälinen Olympiakomitea on hyväksynyt monia hyvin miehisinä pidettyjä lajeja naisten kilpailulajeiksi. Naiset ovat voineet 1980-luvulta lähtien taistella olympivoitoista maratonilla ja 10 000 metrin juoksussa. 1990-luvun uusia lajeja olivat esimerkiksi moukari, kolmiloikka, seiväshyppy, painonnosto ja jääkiekko.

Kilpaurheilulle on siis ollut luonteenomaista mieskeskeisyys. Naisten sisäänpääsy urheiluun ei ole ollut helppoa. Naisten urheilemiseen on suhtauduttu epäilevästi ja sille on asetettu kilpailuissa lajirajoituksia. Viime vuosikymmenien aikana naisten toimintatila urheilussa on kuitenkin laajentunut, mihin ovat vaikuttaneet muuttuneet käsitykset naisruumiin fyysisistä kyvyistä ja vaatimukset sukupuolten tasa-arvoisuudesta.

⁴ Ensimmäiset nykyaikaiset olympiakisat pidettiin Ateenassa 1896. Naiset pääsivät kilpailemaan vuonna 1900, jolloin lajeina olivat golf ja tennis. Paroni Pierre de Coubertin, jolla on keskeinen asema olympialaisten kehittämisessä, oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sitä mieltä, että urheileminen oli sopivaa vain miehille. Naisten kilpaurheilemista hän piti säädyttömänä, epäesteettisenä ja luonnonlakien vastaisena. Hänen mielestään naisten tehtäväksi sopi olympialaisissa miesurheilijoiden kannustus ja sankarimpien seppelöinti. (Borish 1996.) Coubertiniläistä ajatusta naisten paikasta urheilussa edustavat nykyaikana cheerleader-tytöt, kisatytöt, nyrkkeilyssä kehätytöt ja kilpailuissa palkintojenjakoseremonioissa palkintoja ja kukkia kantavat naiset.

Feministinen urheilututkimus

Feministisen urheilututkimuksen kohteena on naisten toiminta urheilussa. Tutkimus on ollut laajinta alan pioneerimaissa Yhdysvalloissa ja Kanadassa, joissa se alkoi jo 1970-luvulla muun feministisen tutkimuksen ja toisen aallon feministisen liikkeen⁵ innoittamana. Feministisen urheilututkimuksen yhteys feministiseen liikkeeseen näkyy poliittisuutena eli pyrkimyksenä muuttaa ja parantaa naisten asemaa urheilussa. Suomessa feministinen urheilututkimus alkoi jo 1980-luvulla, mutta se on ollut vähäistä. Tutkimukset ovat olleet pääosin pro gradu-tutkielmia, alan ainoa laajempi tutkimushanke on ollut 'Liikuntakulttuuri ja naiset'-projekti⁶ (Kosonen 2005; Kosonen, Laitinen & Pirinen 1988; Laitinen 1989).

Feministinen urheilututkimus on osa laajempaa feministisen tutkimuksen kenttää ja siinä sovelletaan feministisessä tutkimuksessa käytettyjä käsitteitä ja menetelmiä. Feministinen urheilututkimus on kritisoinut vallitsevaa urheilututkimusta siitä, että se on jättänyt problematisoimatta sukupuolen käsitteen. Koska urheilututkimus ei ole tarjonnut relevantteja menetelmiä tutkia naisten toimintaa ja sukupuoleen perustuvia valtarakenteita urheilussa, feministinen urheilututkimus on pyrkinyt kehittämään vaihtoehtoisia tapoja toimia ja tuottaa tietoa. Se on kritisoinut myös mieskeskeistä urheilumonin tavoin. Arvostelu on kohdistunut naisten toissijaisuuteen

⁵ Naisliikkeen ensimmäinen vaihe sijoittuu vuosisadan vaihteeseen ja sen tavoitteena oli saavuttaa naisille tasa-arvo poliittisessa vaikuttamisessa, koulutuksessa ja työssä. Toisen tai uuden aallon liike viittaa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun radikaalifeministiseen liikkeeseen, jossa huomio kohdistui julkisen ohella yksityiseen, perheeseen ja seksuaalisuuteen. Toisen aallon feministinen liike nosti keskustelun kohteiksi naisten itsemääräämisoikeuden omaan ruumiiseen, seksuaalisuuteen ja reproduktioon. (Freedman 2001.)

⁶ Liikuntakulttuuri ja naiset eli LIINA-projektin tavoitteena oli kritisoida miehiin ja miesten toimintaan keskittyvää tutkimusta, soveltaa feminististä teoriaa urheilun ja liikunnan tutkimiseen, herättää keskustelua naisten toissijaisesta asemasta ja luoda edellytyksiä muutoksille. Projektissa työskenteli varsinaisten tutkijoiden Ulla Kososen, Leena Laineen, Arja Laitisen, Riitta Pirisen ja Marjo Raivion ohella useita naiskysymyksistä kiinnostuneita pro gradu -tutkielmiaan tekeviä opiskelijoita kuten Hilla Blomberg, Niina Epäily, Eeva-Liisa Ervasti, Mirja Huovinen, Pirkko Markula, Eeva Tulisalo ja Tarja Valli.

urheilussa, joka on ilmennyt esimerkiksi naisten urheilemiselle asetettuina lajirajoituksina. Lisäksi on pohdittu, mitä annettavaa urheilulla ja urheilemisella on naisille.

Feministinen urheilututkimus (esim. Birrell 1988; Hall 1984, 1990; Hargreaves 1994; Laitinen 1989; Talbot 1997) on kritisoinut vallitsevaa urheilututkimusta sukupuolisokeudesta. Urheilututkimus on ollut mieskeskeistä. Teoreettiset keskustelut ja tutkimuskäytännöt ovat olleet androsentrisiä. Miestä on pidetty universaalina toimijana urheilussa. Empiiriset tutkimukset ovat keskittyneet miehiin, miesten urheilemiseen ja miesten toimintaan urheilujärjestöissä. Naisten toimijuus on jäänyt teoreettisissa keskusteluissa ja tutkimuksissa lähes näkymättömäksi tai se on määritetty ongelmalliseksi poikkeustapaukseksi.

Naiset ovat urheilussa toissijaisessa asemassa ja siksi feministisessä urheilututkimuksessa keskeisenä tutkimusintressinä on ollut selvittää, miten miesten ensisijaisuutta ja naisten toissijaisuutta rakennetaan. Tutkimuksissa on sovellettu muun feministisen tutkimuksen piirissä käytettyjä teorioita (feministisestä tutkimuksesta ks. esim. Anttonen 1997; Beasley 1999; Freedman 2001; Jackson & Jones 1998; Koivunen & Liljeström 1996). Tavallisimmin on käytetty sukupuoli-rooliteoriaa, marxilaista teoriaa, patriarkaattiteorioita, poststruktuurialismia ja postmodernia teoreettista keskustelua. Eri teoreettisten näkökulmien painotus on vaihdellut aikojen kuluessa. Esimerkiksi 1970- ja 1980-luvuilla tutkittiin sukupuolirooleja ja tehtiin marxilaiseen teoriaan ja patriarkaattiteorioihin pohjautuvia rakenneanalyysyjä. Brittiläisen kulttuuritutkimuksen innoittamana tutkimus laajeni 1990-luvulla tarkastelemaan kieltä, merkkejä, merkityksiä, diskursseja ja representaatioita.

Varhaisimmissa tutkimuksissa, joissa pohdittiin naisten toissijaisista asemaa urheilussa, käytettiin käsitettä sukupuolirooli. Lähtökohtaoletuksena roolitutkimuksessa on se, että urheilijan rooli määritetään miehiseksi. Naisten toissijaisuuden selitetään johtuvan siitä, että naisen rooli ja urheilijan rooli ovat ristiriidassa keskenään. Roolikonflikti aiheuttaa sen, että naiset eivät hakeudu yhtä helposti urheilun pariin kuin miehet. Naisurheilijat pyrkivät lieventämään rooliristiriitää korostamalla meikillä, koruilla ja pukeutumisella naisellisuuttaan. Roolikonfliktin ohella naisten toissijaista asemaa urheilussa on selitetty myös asenteilla, tavoilla tai myyteillä, jotka ovat syrjineet ja

rajoittaneet naisten toimijuutta. (Birrell 1988; Boutilier & SanGiovanni 1983; Dewar 1993a.)

Sukupuoliroolien, asenteiden ja myyttien tutkimista on kritisoitu siitä, että tutkimuksissa ei ole teoretisoitu sukupuoleen sosiaalisena suhteena liittyvää valtaa, joka on rajoittanut ja kontrolloinut naisten toimijuutta. Vallan ilmenemismuotoja ja perustoja tutkittaessa on sovellettu marxilaisessa teoriassa ja patriarkaattiteorioissa käytettyjä käsitteitä. Tässä viitekehyksessä miehet ja naiset käsitetään sosiaalisiksi ryhmiä, jotka määrittävät suhteessa toisiinsa. Sukupuolten välistä suhdetta urheilussa luonnehditaan hierarkkiseksi rakenteeksi, järjestykseksi tai periaateksi, joissa naiset ovat työväenluokan tavoin alistetussa asemassa. Naisten alistuksen alkuperä paikannetaan kapitalistiseen talousjärjestelmään ja sen sukupuolitettuun työnjakoon ja/tai patriarkaattiin eli miesten ylivaltaan yhteiskunnassa ja urheilussa. (Birrell 1988; Dewar 1993a; Hall 1984, 1990; Hargreaves 1990, 1994; Scraton & Flintoff 2002.)

Marxilaisen teorian ja patriarkaattiteorioiden soveltaminen on saanut osakseen myös kritiikkiä. Rakenteiden korostamista pidetään liian deterministisenä ja kapea-alaisena. Huomion kiinnittäminen naisten alistukseen häivyttää näkyvistä sen, kuinka naiset heikoista mahdollisuuksista huolimatta ovat toimineet urheilussa. Rakenteiteorioita on lisäksi arvosteltu siitä, että ne luovat liian jyrkkiä vastakkaisasetelmia miehet/naiset ja alistajat/alistetut. Ne homogenisoivat naisia ja miehiä jättämällä vähälle huomiolle naisten väliset erot samoin kuin miesten väliset erot. Teorioita on arvosteltu myös liiasta universaalisuudesta. Miesten valta ja etuoikeudet urheilussa ja naisten alistus vaihtelevat historiallisesti ajan ja paikan mukaan. (Dewar 1993a; Hargreaves 1986, 1990; Scraton & Flintoff 2002.)

Jennifer Hargreaves (1986, 1990, 1994) soveltaa Antonio Gramscin käyttämää käsitettä hegemonia urheilun tarkasteluun. Hän esittää, että patriarkaatin asemasta tulisi käyttää käsitettä hegemonia. Urheilussa vallitsee miehinen hegemonia; miehillä on historiallisesti ollut sukupuoliryhmänä etuoikeutettu asema naisiin nähden. Miehillä on ollut hallussaan päätäntä- ja toimeenpanovalta urheilujärjestöissä. Siten heillä on ollut mahdollisuus kontrolloida naisten urheilemista. Etuoikeutetuissa positioissa olevat eivät kuitenkaan pysty saavuttamaan täydellistä kontrollia, sillä alistetuilla ryhmillä on aina mahdollisuus vastarintaan. Sukupuolten väliset suhteet urheilussa eivät ole siten pysyviä, vaan jatkuvan neuvottelun tulosta.

Poststrukturalismia ja postmodernia keskustelua hyödyntävä tutkimus on kyseenalaistanut kategorian 'naiset' universaalisuuden kysymällä, keistä naisista puhutaan, kun puhutaan naisista ja naisten alistuksesta urheilussa. Tutkimuksissa (esim. Birrell 1990; Dewar 1993b; Hall 1996; Hargreaves 2000; Maynard 2002; Scraton & Flintoff 2002) on tuotu esille se, että feministisessä urheilututkimuksessa pääpaino on ollut naisten ja miesten välisten erojen ja valtasuhteiden tarkastelussa. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet naisten ja naisten väliset erot ja valtasuhteet. Tutkimukset ovat keskittyneet naisiin, jotka ovat pääasiassa valkoisia, nuoria, keskiluokkaisia, heteroseksuaaleja ja joilla on hyvä toimintakyky. Tutkimusten marginaaleissa ovat olleet ei-valkoiset, lesbot, vanhat tai vammaiset naiset. Erojen, kuten etnisyys, kansallisuus, uskonto, luokka, ikä, seksuaalisuus ja toimintakyky, huomioiminen on tuonut esille valtasuhteiden kompleksisuuden.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen piirissä tapahtunut lingvistinen käänne on vaikuttanut siihen, että myös feministisessä urheilututkimuksessa on alettu tutkia kieltä, sanoja, tekstejä ja merkityksen muodostumisen prosesseja (Jackson & Jones 1998; Maynard 2002; Scraton & Flintoff 2002). Poststrukturalismia ja postmodernia teoriakeskustelua soveltava tutkimus kyseenalaistaa olemuksellisuuden ja yhden totuuden olemassaolon. Kategoriat 'nainen' ja 'sukupuoli' määritellään uudelleen. Kategorioita ei palauteta yhteen ytimeen tai perustaan, vaan ne joutuvat purkamisen kohteiksi. Tutkimus keskittyy selvittämään, kuinka näitä kategorioita tuotetaan, uusinnetaan tai esitetään. Poststrukturalismia ja postmodernia teoriakeskustelua soveltava feministinen urheilututkimus on samuuskien ja yhtäläisyyksien sijasta korostanut eroja, erilaisuuksia ja moninaisuutta. Vallan käsite on myös monipuolistunut. Valtaa ei käsitetä rajallisesti ylhäältä alaspäin suuntautuvana patriarkaalisena sortona, vaan pikemminkin verkostomaisena ja tuottavana. Postmodernia ja poststrukturalismia käsitteleviä teorioita soveltava feministinen urheilututkimus on selvittänyt, miten kielen kautta tuotetaan miesten ensisijaisuutta ja naisten toissijaisuutta urheilussa.

Feministisen urheilututkimuksen piirissä kilpaurheiluun on suhtauduttu kriittisesti (esim. Dworkin & Messner 2002; Hall 1996; Hargreaves 1994, 2000; Lenskyj 1994; Talbot 1997, 2002; Theberge & Birrell 1994). Kritiikki on kohdistunut siihen, että urheilussa vallitsee

sukupuolihierarkia, jossa miehet ja miesten toiminta ovat etusijalla ja naisten ja naisten toiminnan paikkana on toissijaisuus. Naisurheilijoiden suorituksia ja saavutuksia vähätellään. Naisten on ollut myös vaikeaa päästä päättäviin asemiin kansallisissa ja kansainvälisissä urheiluorganisaatioissa. Lisäksi kritiikki on kohdistunut kilpaurheilussa vallitsevaan mekanistiseen ruumiskäsitykseen. Urheilussa ruumis nähdään koneena, jota manipuloidaan voittojen ja ennätysten saavuttamiseksi.

Feministinen urheilututkimus on arvostellut urheilua monin tavoin, mutta samalla korostanut, että urheilu on naisten kannalta tärkeä toiminta-alue. Naiset voivat työskennellä monissa urheiluun liittyvissä ammateissa kuten ohjaajina, opettajina, toimittajina, tutkijoina ja ammattiuurheilijoina. Urheileminen ja ei-kilpailullinen fyysinen aktiivisuus parantavat fyysistä kuntoa, jaksamista ja tuovat mielihyvää. Lisäksi fyysisellä aktiivisuudella nähdään olevan emansipatorisia vaikutuksia, joihin viitataan käsitteellä voimistaminen, *empowerment*⁷. Naiset voivat urheilemalla tai liikuntaa harrastamalla kehittää fyysisiä taitojaan, voimaa ja kestävyyttä. Näin naiset saavat valmiuksia selvitä elämästä, ottaa oma tilansa ja puolustaa tarvittaessa itseään fyysisten taitojen avulla. Fyysisten taitojen kehittäminen on tarpeellista, sillä naiset joutuvat usein joko julkisissa tai yksityisissä tiloissa miehen väkivallan kohteiksi. *Empowerment* viittaa myös energisyyden, elämänilon tai naisten välisen solidaarisuuden kokemuksiin. (Birrell & Theberge 1994a; Roth & Basow 2004; Theberge 1987.)

Urheilemisen merkitystä naisille voidaan tarkastella myös Judith Butlerin (1990, 1993, ks. myös Pulkkinen 2000) käsitteiden avulla. Butler on esittänyt, että sukupuoli ei ole palautettavissa naiseksi ja mieheksi nimettyjen yksilöiden väliseen ruumiilliseen eroon eikä mi-

⁷ Suomalaisessa tutkimuskäytännössä käsitteelle *empowerment* ei ole vakiintunutta käännöstä. Naistutkimuksen sähköpostilistalla etsittiin vuonna 1999 sanalle suomenkielistä vastinetta. Käännösehdotuksissa lähtökohtana oli sanan 'power' kaksi merkitystä, voima ja valta. Käännöksiksi ehdotettiin esimerkiksi seuraavia: valtaistu(a)minen, voimistu(a)minen, vahvistu(a)minen ja kykyisty(ä)minen. Ehdotuksissa korostui vaikutusvallan, sisäisen voiman ja vahvuuden idea: naiset löytävät omat voimavaransa ja ottavat oman elämänsä ohjat käsiinsä. Käännöskeskustelussa painottui psyyke, ruumiillisuus jäi vähälle huomiolle.

hinkkään alkuperäiseen. Sukupuoli on olemisen sijasta tekemistä ja esittämistä. Sukupuolta tuotetaan toistuvasti päivittäin erilaisilla tavoilla, eleillä, asennoilla, ilmeillä, liikkeillä ja puheilla. Mieheyttä on konventionaalisesti esitetty ruumiin voimalla ja naiseutta ruumiin heikkoudella. Mieheyden tekemisessä korostuvat voima, ruumiin kokonaisvaltainen käyttö sekä kyvyt puolustaa itseään uhkaavissa tilanteissa. Naiseuden esittämisessä sen sijaan arvostetaan enemmän sitä, miltä ruumis näyttää kuin sitä, mitä sillä voidaan ja osataan tehdä. Urheilemalla naiset voivat esittää naiseutta tavoilla, joissa konventionaalinen käsitys naiseudesta laajenee.

Iris Marion Youngin (1989) mukaan naisten ja miesten erilainen ruumiinkäyttö omaksutaan jo lapsuudessa. Hänen mukaansa miehiä rohkaistaan lapsuudessa kehittämään urheilemalla ruumiillisia taitojaan, sen sijaan naiset kasvatetaan puolustuskyvyttömiksi ja ruumiillisilta taidoiltaan vajavaisiksi. Naiset eivät useinkaan osaa käyttää esimerkiksi heittoliikkeessä koko ruumiin voimaa hyväksi vaan heittävät vain kädellä, jolloin liikkeen teho jää vajavaiseksi. Tyttöjä ja naisia on rohkaistu kiinnittämään enemmän huomiota ulkonäköön kuin kehittämään urheilemalla fyysistä voimaansa. Viime vuosikymmenien aikana naisruumiin ihanne on muuttunut lihaksikkaampaan suuntaan. Tähän on vaikuttanut naisten lisääntynyt urheilun harrastaminen sekä erityisesti sellaiset lajit kuten aerobic ja kehonrakennus. Lihaksikasta ja voimakkaan näköistä naisruumista pidetään hyvännäköisenä ja seksikkäänä. (Dworkin & Messner 2002; Roth & Basow 2004.)

Olen tässä alaluvussa esitellyt lyhyesti feminististä urheilututkimusta ja keskittynyt sosiologiseen tutkimukseen. Vähemmälle huomiolle olen jättänyt urheiluhistoriaa, psykologiaa ja liikuntakasvatus- ta koskevat feministiset keskustelut sekä feministisen tutkimuksen rinnalle syntyneen miestutkimuksen/ maskuliinisuuksien tutkimuksen keskustelut urheilusta. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan mediaurheilun tutkimusta ja sen keskeisiä käsitteitä.

Mediaurheilun tutkimus

Urheilu näkyy joka päivä tiedotusvälineissä. Sanomalehdissä on vakiosivut urheilulle, radioissa ja televisiossa on urheiluselostuksia ja päivittäin urheilu-uutisia. Useilla lajeilla on omia erikoislehtiään

ja yleisaikakauslehdissä, perhelehdissä ja naistenlehdissä kerrotaan menestyneistä urheilijoista. Urheilun näkyminen tiedotusvälineissä on laajimmillaan suurten urheilutapahtumien, kuten kesä- ja talviolympialaisten, aikana. Miljoonat ja miljoonat ihmiset eri puolilla maapalloa seuraavat päivittäin urheilua lehtien, radion tai television välityksellä. Urheilu onkin monille nimenomaan mediaurheilua, tiedotusvälineiden esittämää, representoimaa, urheilua.

Suomessa mediaurheilua on tutkittu muuhun urheilututkimukseen verrattuna suhteellisen vähän. Tutkimukset ovat olleet pääasiassa yksittäisiä pro gradu-tutkielmia, laajoja tutkimushankkeita aiheesta ei ole toteutettu. Tutkimuksissa on tavallisimmin luokiteltu lehtien urheilusivujen tai television urheiluohjelmien sisältöjä, selvitetty erilaisten arvokilpailujen ja tunnettujen urheilijoiden representoimista, median merkitystä urheilusankaruuden tuottamisessa, doping-julkisuutta, urheilukielen lingvistisiä ominaisuuksia sekä pohdittu urheilujournalismin ja urheiluinstituution välisiä yhteyksiä. Yleisöjen ja television urheiluohjelmien ja lehtien urheilusivujen tuotantoprosessin tutkiminen on ollut harvinaista, vain joitain selvityksiä on tehty urheilutoimittajien työstä. (Pänkäläinen 1998, 28–31.) Mediaurheilua koskevilla tutkimuksilla on sukupuoli usein jätetty problematisoimatta.

Feministisistä teorioista lähtevä mediaurheilun tutkimus on ollut Suomessa vähäistä. Tutkimus on keskittynyt lähinnä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, maihin, joissa feministisellä urheilututkimuksella on vahvin jalansija. Feministisen mediaurheilun tutkimuksen intressinä on ollut selvittää, miten naisurheilijoita representoidaan tiedotusvälineissä ja laajemmin, miten naisurheilijoiden representaatiot rakentavat naisten toissijaisuutta urheilussa (Kinkema & Harris 1998). Lähtökohtana mediaurheilun tutkimuksessa on ajatus kielestä toimintana; kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta. Mediatekstit käsitetään konstruktioiksi ja todellisuuden rakentajiksi. Todellisuuteen ei ole suoraa pääsyä eikä siitä ole yhtä oikeaa tulkintaa, vaan se näyttäytyy aina valmiiksi merkityksellistettynä. (Aiheesta esim. Hall, S. 1997; Lehtonen 1996.) Mediaesitykset eli representaatiot urheilusta ovat siten osa todellisuutta ja samalla rakentavat eli konstruoivat sitä.

Mediatutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat representaatio ja representoiminen. Representoiminen tarkoittaa merkityksen tuottamisen prosessia ja representaatiot ovat tämän prosessin tulosta.

Representoiminen merkitsee jonkin asian tai ilmiön jäsentämistä, ilmaisemista, merkityksellistämistä ja ymmärrettäväksi tekemistä. Prosessissa kohde siis merkityksellistetään joksikin, jonkinlaiseksi. Representoiminen tapahtuu tekstien, kuvien ja puheen avulla. Representaatiot eivät heijasta olemassa olevaa todellisuutta, vaan aktiivisesti tuottavat sitä antamalla sille merkityksiä. (Representaatioista esim. Hall, S. 1997; Lehtonen 1996.)

Mediaurheilua käsittelevissä tutkimuksissa on käytetty myös käsitteitä ideologia ja stereotyyppi. Käsitettä ideologia on tutkimuksissa sovellettu monin tavoin. Sillä on viitattu esimerkiksi tietyn ryhmän uskomusjärjestelmään, väärään tietoisuuteen tai merkityksen tuottamiseen. Tekstit toimivat ideologisella tasolla siten, että ne tyrkyttävät yleisölle tiettyjä tapoja hahmottaa maailmaa. Mediateksteihin sisältyvä ideologia nostaa etualalle tietynlaisia representaatioita ja saa ne näyttämään luonnollisilta ja itsestään selviltä. Ideologia siis rajaa alueen, mistä kirjoitetaan tai puhutaan ja se määrittää myös sen, kuinka kirjoitetaan tai puhutaan. (Käsitteistä esim. Fairclough 1997; Hall, S. 1997; Lehtonen 1996.) Feministisessä urheilututkimuksessa ideologialla on useimmiten viitattu merkityksentuottamisen tapoihin, jotka saavat naisten toissijaisuuden urheilussa näyttämään luonnolliselta ja itsestään selvältä (Birrell & Theberge 1994b).

Ideologian ohella stereotyyppi on mediatutkimuksessa usein käytetty käsite. Stuart Hall (1999, 122–124) selittää, että stereotyyppi on yksipuolinen kuvaus tietystä ihmisryhmästä tai paikasta. Se syntyy, kun monimutkaiset erot pelkistetään yksinkertaisuudeksi, erilaiset piirteet sulautetaan yhteen ja työstetään yhdeksi kuvaksi. Stereotyyppinen kuvaus määrittää kohteen olemista ja sen olemusta. Sukupuoli esitetään usein stereotyyppisesti. Tyypillisiä naisia koskevia yksipuolisia esityksiä ovat esimerkiksi huora, madonna, huono äitipuoli, hirveä anoppi, kaunotar, tyhmä blondi ja heikko nainen. Urheiluteksteissä tavallisin naisstereotypia on kaunotar. Feministitutkijat ovat tulkinneet stereotyyppiset esitykset alistaviksi, seksistisiksi ja rasistisiksi.

Toisenlaisen näkökulman stereotyyppisiin kuvauksiin on esittänyt Janice Winship (1988). Hän on tarkastellut stereotyyppisiä hahmoja kysymällä: Mihin niitä tarvitaan? Mikä on niiden tehtävä erilaisissa kulttuurituotteissa? Stereotyyppiset hahmot ovat hänen mukaansa osa lajityyppiä eli genreä. Mikäli hahmot hävitetään, häviävät tai

muuttuvat myös vitsit, sadut, romaanit, elokuvat tai sarjafilmit, joiden henkilögalleriaan oleellisena osana kuuluvat kaavamaiset henkilöhahmot. Yleisö nauttii vitseistä, elokuvista, sarjafilmeistä ja muusta viihteestä siksi, että se tunnistaa niiden stereotyyppiset hahmot helposti.

Sekä Suomessa että muissa maissa tehdyissä feministisissä tutkimuksissa aineistot on kerätty sanomalehtien urheilusivuilta ja television urheiluohjelmista. On myös tutkittu urheilun erikoislehtiä, esimerkiksi Yhdysvalloissa on tehty *Sports Illustrated* -lehden sisällöstä useita analyysejä. Tutkimuksissa on tavallisimmin käytetty aineistoina television urheiluohjelmia tai lehtiartikkeleita, joissa keskitytään vain tiettyihin lajeihin tai olympialaisten kilpailutapahtumiin. Tutkimusaineistoina on myös käytetty tietylle viikolle tai kuukaudelle ajoittuvia television urheiluohjelmia tai lehtiartikkeleita.

Feministiset tutkimukset mediaurheilusta ovat keskittyneet kuvien ja tekstien analysoimiseen. Tutkimuksissa on käytetty sekä määrällisiä että laadullisia analyysimenetelmiä. Tutkimuksissa on laskettu, kuinka paljon lehdissä on kuvia ja artikkeleita nais- ja miesurheilijoista tai kuinka paljon aikaa nais- ja miesurheilijat saavat televisiossa. On myös selvitetty, kuinka laajoja nais- ja miesurheilijoista kirjoitetut artikkelit ovat tai miten ne on sijoitettu lehtien urheiluosastolle. Lisäksi on laskettu, kuinka usein tietyt sanat, ilmaisut – esimerkiksi viittaukset siviilisäätyn – esiintyvät teksteissä. Laadullisessa tekstianalysissä on keskitytty kielenkäyttöön, merkityksiin ja merkityksien muodostumiseen. Tällöin on tutkittu, millaisia asioita nais- ja miesurheilijoista kerrotaan ja millaisia sanoja käytetään nais- ja miesurheilijoiden luonnehtimiseen.

3. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Seuraavaksi keskityn tutkimuksen suorittamiseen eli siihen, mitä olen tutkinut ja miten. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen tutkimustehtäväni ja toisessa alaluvussa keskityn tutkimusaineistoihin. Kuvailen millaisia lehtiaineistoja olen käyttänyt ja miten olen aineistot valinnut. Aineistojen kanssa työskentelyni olen nimennyt tutkijaluennaksi. Kolmannessa alaluvussa kerron miten olen lukenut, analysoinut, aineistoina olevia lehtiartikkeleita ja neljännessä alaluvussa reflektoin tutkijalukemiseni paikantumista.

Tutkimustehtävä

Väitöskirjani tutkimustehtävänä on ollut selvittää Urheilevan Naisen rakentumista urheilua käsittelevissä lehtiteksteissä. Urheilevalla Naisella tarkoitan tiedotusvälineissä rakentuvaa subjektiä, jonka subjektiudessa korostuu fyysinen toiminta, urheileminen. Kirjoitan Teresa de Lauretista (1987, 2004; ks. myös Koivunen 2000) soveltaen Urheilevan Naisen isoilla alkukirjaimilla. Hän tekee teksteissään eron 'Naisen' ja 'naiset' välillä. 'Nainen' on kulttuurinen konstruktio ja 'naiset' viittaa historiallisesti eläviin naisiin. Olen antanut naistenlehti- ja sanomalehtiteksteissä konstruoituvalle 'Naiselle' ruumiillista toimintaa kuvaavan lisämääreen 'urheileva'. Urheileva Nainen on ruumiilla toimija, subjekti, jonka subjektiudessa korostuu päämäärätietoinen fyysinen toiminta, urheileminen. Urheilevan Naisen subjektiuus on historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuvaa, jatkuvan määrittelyn ja neuvottelun tulosta. Media sukupuoliteknologiana konstruoi Urheilevaa Naista.

Puhuessani Urheilevan Naisen rakentumisesta liitän työni sosiaalisen konstruktionismin kentälle ja tarkemmin diskurssianalyysin kentälle. Diskurssianalyysillä tarkoitan tällöin tarkkarajaisen tutkimusmenetelmän sijasta väljää teoreettista viitekehystä, jossa kielenkäyttö käsitetään luonteeltaan konstruktiiiviseksi. Kielenkäyttö on käytäntöä, joka konstruoi eli merkityksellistää kohteet, joista puhutaan tai kirjoitetaan. Samalla kielenkäyttö rakentaa, uusintaa tai muuttaa sosiaalista todellisuutta. Kieltä ei siis tarkastella läpinäkyvänä ikku-

nana, jonka ajatellaan esittävän todellisuutta suoraan ja ongelmattomasti. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 1999; Mills 1997.)

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut selvittää Urheilevan Naisen rakentumista 1950-, 1960-, 1970-, 1980- ja 1990-lukujen naistenlehdissä ja 1980- ja 1990-lukujen sanomalehdissä. Olen selvittänyt:

- 1.) Millaiseksi Urheileva Nainen lehtiaineistoissa rakentuu?
- 2.) Miten Urheilevaa Naista rakennetaan?

De Lauretis (1987, 2004; ks. myös Koivunen 2000) määrittelee sukupuolen käsitteen representaation käsitteen avulla; sukupuolen konstruktio on sukupuolen representoimisen ja itseilmaisun (self-representation) prosessia ja prosessin tuotetta. Erilaiset sukupuoli-tekniologiat kuten elokuvat, media ja kirjallisuus ja diskurssit jäsentävät, tuottavat, muovaavat uudelleen, vakiinnuttavat ja kyseenalaisittavat 'Naista'. Yksittäisten naisten sukupuoli-identiteetti, naisena olominen, on historiallisesti ja kulttuurisesti määrittynyttä ja neuvoteltua suhteessa diskursiiviseen 'Naiseen'.

De Lauretis (1987, 2004; ks. myös Koivunen 2000) pohtii teksteissään subjektin käsitettä semiotiikan ja psykoanalyysin viitekehyksessä. Subjekti on muuttuva ja monenlaisten erojen määrittämä. Kulttuurisilla representaatioilla on keskeinen merkitys sukupuolitettujen ja seksuaalisen subjektin ja subjektiviteetin rakentumisessa. De Lauretikselle subjekti tarkoittaa kulttuurista ja sosiaalista toimijuutta ja subjektiviteetti (subjectivity) yksilöllisiä ja omakohtaisia kokemuksia subjektina olemisesta. Subjektiviteetti rakentuu kulttuurisen ja sosiaalisen ('ulkoisen') ja omakohtaisen ja psyykkisen ('sisäisen') välisessä vuorovaikutuksessa. Tätä vuorovaikutusta hän kutsuu kokemukseksi. Se on prosessia, jossa yksilö paikantuu/paikannetaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen.

Feministisen tutkimuksen piirissä on laajasti keskusteltu subjektin käsitteestä. Olen soveltanut de Lauretista siksi, että hän on teoretisoinut representaatioiden merkitystä subjektin rakentumisessa. Tutkiessani Urheilevan Naisen rakentumista keskeisinä käsitteinä ovat olleet representaatio ja representoiminen. Urheileva Nainen rakentuu aineistoteksteissä olevien toimijoiden representaatioista. Tekstianalyysissä olen selvittänyt sukupuolitettujen toimijoiden eli teksteissä esiintyvien urheilijoiden ja muiden henkilöiden representoimista. Representoimisella tarkoitan merkityksen tuottamisen pro-

sessia ja representaatioilla prosessin tulosta. Tekstianalyysissä olen selvittänyt, millaisiksi teksteissä esiintyviä henkilöitä representoidaan ja miten representoidaan.

Diskurssianalyttisestä viitekehuksesta tarkasteltuna kielenkäytöllä on yhtäältä tilannekohtaisia seurauksia ja toisaalta kauaskantoisia, yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia. Näitä ideologisia seurauksia ovat esimerkiksi erilaisten valta- ja alistussuhteiden tuottaminen, ylläpitäminen ja vakiinnuttaminen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 1999; Mills 1997.) Stuart Hall (1997) korostaa myös representoimisen poliittisuutta eli ideologisia seurauksia. Olen ollut kiinnostunut representoimisen ideologisista seurauksista feministisen tutkimuksen näkökulmasta tulkittuna. Teen näin ollen eroa lähestymistapoihin, joissa sukupuolen representoimista tarkastellaan relativistisesti erojen leikkinä. Mediatutkija Liesbet van Zoonen (1994) on tuonut esille sen, että monimerkityksisyyden ja relatiivisuuden liiallinen korostaminen uhkaa tehdä feministisestä politiikasta tarpeetonta. Jos erilaisia representaatiota pidetään ideologisilta seurauksiltaan yhtä pätevänä, niin keskustelulla esittämisen politiikasta ei ole mieltä.

Feministisessä urheilututkimuksessa lähtökohtana on se, että representoiminen ei ole naisten kannalta epäpoliittista, viatonta eroilla leikittelyä; erilaisilla representaatioilla on erilaisia ideologisia seurauksia. Olen pohtinut työssäni representaatioiden ideologisia seurauksia, erityisesti sitä, millaisilla representaatioilla tuotetaan naisten toissijaisuutta urheilussa. Esimerkiksi huomion kiinnittäminen naisten ulkonäköön vähäarvoistaa eli trivialisoi naisten toimintaa.

Tekstiaineistot

Olen kerännyt tutkimustani varten useita aineistoja; kussakin väitöskirjaan liittyvässä tutkimusartikkelissa on omat aineistonsa, jotka olen kerännyt sanomalehdistä ja naistenlehdistä. Sanomalehdet valitsin mukaan siksi, että ne radion ja television ohella kertovat laajasti päivittäin urheilusta. Naistenlehdet puolestaan valitsin siksi, että niiden urheilukirjoittelua on tutkittu vähän, sillä tutkimuksissa on tavallisimmin keskitytty sanomalehtiin tai sähköisiin viestimiin. Naistenlehdet kiinnostivat myös siksi, että niissä kirjoitetaan enemmän naisurheilijoista kuin miesurheilijoista. Naistenlehdet muodostavat

näin ollen poikkeuksen tiedotusvälineiden joukossa, sillä sanomalehtien urheilusivuilla, urheilun erikoislehdissä ja sähköisissä viestimisissä miesurheilijat saavat enemmän tilaa kuin naisurheilijat (Pirinen 1993).

Käyttämäni aineistot on siis kerätty kahdesta erilaisesta lehtityypistä, joissa kilpaurheilulla on erilainen asema. Naistenlehtien sisältö koostuu pääasiassa muotia, kauneutta, terveyttä, ruokaa, vapaa-aikaa ja tunnettujen henkilöiden ihmissuhteita käsittelevistä artikkeleista. Naistenlehtien vakioaiheisiin kuuluu myös liikunta. Lukijoille annetaan ohjeita siitä, kuinka liikunnan avulla edistetään terveyttä, laihdutetaan tai muokataan naisvartalo kiinteäksi ja hyvännäköiseksi. Kilpaurheilusta naistenlehdissä kirjoitetaan vähän. Se tulee esille lähinnä urheilijoiden henkilöhaastattelujen kautta. Naistenlehdet keskittyvät kertomaan nykyisten ja entisten naisurheilijoiden urheilu-urasta sekä yksityiselämästä. Lehdissä on myös tunnettujen miesurheilijoiden nykyisten tai entisten puolisoitten tai tyttöystävien haastatteluja. Miesurheilijoista naistenlehdissä sen sijaan kirjoitetaan naisurheilijoita vähemmän. Tutkimusaineiston keräämisvaiheessa havaitsin, että naistenlehdet ovat kirjoittaneet naisurheilijoista 1950-luvulta 1990-luvulle eniten suurten urheilutapahtumien yhteydessä. Ennen olympialaisia lehdissä esiteltiin Suomen joukkueeseen valittuja naisurheilijoita ja kilpailujen jälkeen lehdissä kerrottiin menestyneistä naisista. (Pirinen 1993.)

Naistenlehtiaineisto koostuu lehtiartikkeleista, jotka on kerätty seuraavista lehdistä: *Eeva*, *Kotiliesi*, *Kauneus ja Terveys*, *Me Naiset* ja *Uusi Nainen*. Nämä lehdet valitsin siitä syystä, että ne ovat ilmestyneet säännöllisesti 1950-luvulta 1990-luvulle. Naistenlehtiaineiston rajasin ajallisesti kattamaan olympiavuodet 1950-luvulta 1990-luvulle. Aineisto on siis kerätty 1950-, 1960-, 1970-, 1980- ja 1990-lukujen olympiavuosilta. Ensimmäisenä vuotena on vuosi 1952 ja viimeisenä 1992 eli aineisto kattaa ne vuodet, jolloin sekä talvi- että kesäolympialaiset järjestettiin saman vuoden aikana. Vuoden 1992 jälkeen kesä- ja talviolympialaiset on sijoitettu eri vuosille. Kultakin olympiavuodelta kävin läpi kaikki ilmestyneet lehdet ja keräsin naisurheilijoita käsittelevät lehtiartikkelit.

Naistenlehtiaineisto koostuu kahdesta osa-aineistosta:

- Vuosina 1952, 1956, 1960, 1964, 1968, 1972, 1976, 1980 ja 1984 ilmestyneissä lehdissä olleet naisurheilija-artikkelit (112 kpl). Nämä lehtiartikkelit ovat aineistona tutkimusartikkelissa I.

- Vuosina 1952, 1964, 1972, 1984 ja 1992 ilmestyneissä lehdissä olleet naisurheilija-artikkelit (82 kpl). Nämä lehtiartikkelit ovat aineistona tutkimusartikkelissa II.

Sanomalehdissä urheilulla on oma osastonsa samaan tapaan kuin kotimaan ja ulkomaan uutisilla, talouselämällä ja kulttuurilla. Urheilusivujen pääaineistoa ovat selostukset edellisen päivän kilpailuista. Niissä kerrotaan kilpailujen tapahtumista ja tuloksista ja lisäksi toimittajat usein esittävät arvioitaan yksittäisten urheilijoiden tai joukkueiden suorituksista. Ennen urheilukilpailuja lehdissä on artikkeleita, joissa ennakoidaan urheilijoiden tai joukkueiden mahdollisuuksia menestyä tulevissa kilpailuissa. Lisäksi urheilusivuilla löytyy urheilijoiden henkilöhaastatteluja, kolumneja, artikkeleita järjestöasioista sekä tulososasto. Sanomalehtien urheilusivuilla keskitytään kilpaurheiluun, kuntoliikunta sen sijaan saa vain vähän tilaa. Urheilusivuilla käytetty kieli on tunnepitoista, liioittelevaa ja siinä on usein militaristisia ilmaisuja, esimerkiksi kiekko tai pallo ammutaan tai laukaistaan maaliin. (Pänkäläinen 1998, 20–21.)

Sanomalehtiaineisto koostuu lehtiartikkeleista, jotka on kerätty *Helsingin Sanomista* ja *Aamulehdestä*. Olen rajannut aineistoa ajallisesti ja lajikohtaisesti. Sanomalehtiaineisto ajoittuu 1980- ja 1990-luvuille. Olen valinnut aineistoon naisten kilpaurheiluhistorian kannalta erilaisia lajeja. Aineistoon on valittu lehtiartikkeleita, joissa käsitellään naisille 1980- ja 1990-luvuilla uusia kilpailulajeja ja naisille ns. perinteisiä lajeja kuten keihäänheittoa. Vuoden 1996 olympialaisten keihäänheitosta kertovat artikkelit on valittu mukaan siitä syystä, että ne kertovat naisurheilun historian kannalta tärkeästä tapahtumasta. Keihäänheittäjä Heli Rantanen voitti nimittäin tuolloin ensimmäisenä suomalaisnaisena yleisurheilussa olympiakultaa.

Sanomalehtiaineisto koostuu viidestä erilaisesta osa-aineistosta:

- Vuosina 1994 ja 1995 ilmestyneissä Helsingin Sanomissa olleet artikkelit (35 kpl), joissa käsiteltiin naisten tuona ajankohtana uusia kilpailulajeja kuten kolmiloikkaa, moukarinheittoa, seiväs-hyppyä, nyrkkeilyä ja mäkihyppyä. Nämä lehtiartikkelit ovat aineistona tutkimusartikkelissa III.
- Helsingin Sanomien urheilusivujen nais- ja miesurheilijoita käsittelevät artikkelit (132 kpl) satunnaisesti valitulta uutisviikolta 7.4.–13.4.1997 ovat aineistona tutkimusartikkelissa IV.

- Vuosina 1986–1997 ilmestyneissä Helsingin Sanomissa olleet artikkelit (18 kpl), joissa käsiteltiin naisten painonnoston Suomen mestaruuskilpailuja. Koska naisten ja miesten mestaruuskilpailut on pidetty vuodesta 1991 lähtien samanaikaisesti, osassa artikkeleita käsitellään myös miesten painonnostoa. Olen käyttänyt miesten painonnostoa koskevia tekstejä vertailuaineistona. Painonnostoartikkelit ovat aineistona tutkimusartikkelissa V.
- Vuosina 1984–1997 ilmestyneissä Helsingin Sanomissa olleet artikkelit (15 kpl), joissa kerrottiin naisten omasta jokakeväisestä ei-kilpailullisesta juoksutapahtumasta Naisten Kymplistä. Tätä aineistoa on käytetty painonnostoa käsittelevien lehtiartikkelien rinnalla tutkimusartikkelissa V.
- Helsingin Sanomien ja Aamulehden artikkelit (43 kpl), joissa käsiteltiin vuoden 1996 Atlantan olympialaisten naisten ja miesten keihäänheittoa. Erityishuomion kohteena olivat ne 17 artikkelia, joissa kerrottiin Heli Rantasen olympiavoitosta. Keihäänheittoa aineistoa on käytetty tutkimusartikkelissa VI.

Käyttämäni aineistot ovat harkinnanvaraisia ja rajattuja poimintoja lehtien sivuilla vuodesta toiseen soljuvasta urheilutekstivirrasta. Aineistot olen rajannut tiettyihin ajankohtiin ja lajeihin, joten niiden pohjalta ei voi tehdä kovin laajoja yleistyksiä urheilukirjoittamisen muutoksista. Tarkastelemalla rinnakkain näitä erilaisia aineistoja voidaan kuitenkin etsiä aineistoja yhdistäviä piirteitä.

Tekstien analyysi

Aineistojen kanssa työskentelyäni kutsun tutkijaluennaksi. Se eroaa monin tavoin tavanomaisesta sanomalehtien ja naistenlehtien lukemisesta, joka on paljolti sivujen selailua, tekstien ja kuvien silmäilyä, nopeaa ja epäsystemaattista lukemista, informaation etsimistä, viihdettä ja ajankulua. Tutkijaluenta on spesifimpää, se keskittyy vain tiettyihin aineistona oleviin artikkeleihin, jotka luetaan läpi systemaattisesti useita kertoja. Aineistona olevia lehtitekstejä avataan, puretaan ja ryhmitellään soveltaen erilaisia analyysimenetelmiä ja tulkitaan tiettyssä teoreettisessa viitekehyksessä. Tutkijaluentani viitekehys muodostuu feministisestä urheilututkimuksesta ja mediaurheilun tutkimuksesta, joita olen käsitellyt edellisissä luvuissa.

Tutkijaluennassa olen avannut lehtiartikkeleiden merkitysavaruu- ta tekstianalyysillä, johon olen saanut runsaasti ideoita aikaisemmista tutkimuksista sekä erityisesti Norman Faircloughin (1997) media- kielen tutkimuksista. Hänen mukaansa mediakielen analyysissä huomio kohdistetaan yhtäältä siihen, mitä teksteissä ilmaistaan suoraan ja toisaalta siihen, mitä niissä ilmaistaan epäsuorasti, ikään kuin rivien välissä. Hän esittää lisäksi, että analyysissä on syytä tarkastella myös sitä, mitä teksteistä puuttuu, toisin sanoen niitä seikkoja, jotka olisivat voineet olla niissä, mutta eivät näy.

Väitöskirjaan sisältyvissä tutkimusartikkeleissa on jokaisessa oma aineistonsa. Työskentelyni kunkin aineiston kanssa on ollut monivaiheinen. Analyysin alussa luin aineistoina olevat lehtiartikkelit useita kertoja läpi saadakseni yleiskatsauksen artikkeleiden sisällöstä. Seuraavassa luvuvaiheessa kiinnitin systemaattisesti huomiota siihen, mitä ja miten artikkeleissa esiintyvistä henkilöistä ja urheilutapahtumista kirjoitetaan.

Aineistojen käsittelyn helpottamiseksi ryhmittelin lehtiartikkeleissa esiintyviä henkilöitä ja urheilutapahtumia koskevat tekstikohdat seuraavasti:

- 1.) urheilijoiden toimintaa, urheilemista käsittelevät tekstikohdat, kuten maininnat sijoituksista, saavutuksista, voitoista, ennätyksistä, epäonnistumisista, kilpailusuorituksista, valmentautumisesta ja urheilu-urasta
- 2.) urheilijoiden ulkoista olemusta käsittelevät tekstikohdat, kuten kuvaukset kasvoista tai vartalosta, arviot kauneudesta sekä kohdat, joissa naisia kutsutaan tytöiksi eli tytötellään
- 3.) urheilijoiden yksityiselämästä, sukulaisista, seurustelusta ja perhe-elämästä kertovat tekstikohdat
- 4.) urheilutapahtumista kertovat tekstikohdat, kuten toimittajien arviot kilpailujen tärkeydestä ja tasosta

Aineiston ryhmittelyn jälkeen otin tarkemman tarkastelun eli lähiluvun kohteeksi kunkin tekstiryhmän erikseen. Tekstien lähiluvussa kiinnitin huomiota sanastoon ja sanojen valintaan. Analyysissä keskityin yhtäältä merkitysisältöihin eli siihen mitä sanotaan ja toisaalta merkityksen tuottamisen tapoihin eli siihen miten sanotaan. Apuna käytin seuraavia kysymyksiä: Mitä urheilijoista ja urheilutapahtumista on sanottu suoraan? Mitä on sanottu epäsuoraan? Mitä

ei ole sanottu? Mitä olisi voitu sanoa? Miten on sanottu? Miten ei ole sanottu? Miten olisi voitu sanoa? Millaisia jakoja, esimerkiksi vastakohtia kuten kaunis/ruma, teksteissä esiintyy?

Päähuomio on analyysissä kohdistunut artikkeleiden tekstiosaan eli sanalliseen ilmaisuun. Kahdessa tutkimusartikkelissa olen ottanut mukaan myös lehtiartikkeleiden visuaalisen esityksen tarkastelun. Olen laskenut artikkeleiden ja kuvien määriä ja mitannut artikkeleiden laajuuksia. Lisäksi olen tarkastellut lehtiartikkeleissa esiintyviä kaaviota, piirroksia ja taulukoita, joilla on havainnollistettu esimerkiksi kilpailijoiden suorituksia. Tätä menetelmää olen käyttänyt niiden aineistojen kohdalla, joissa esiintyy sekä nais- että miesurheilijoita. Olen verrannut miehistä ja naisista kirjoitettujen lehtiartikkeleiden ja kuvien laajuuksia ja määriä. Lisäksi olen katsonut, millaista havainnollistavaa kuvitusta esiintyy nais- ja miesurheilijoista kertovissa artikkeleissa.

Lehtiaineistojen analyysissä olen selvittänyt sitä, millaisiksi aineistoissa esiintyvät urheilijat ja urheilutapahtumat esitetään eli representoidaan ja miten representoiminen tapahtuu. Työssäni olen ollut kiinnostunut representoimisen ideologista seurauksista. Esimerkiksi sillä, millaisilla ilmaisuilla naisten urheilusaavutuksista kerrotaan, rakennetaan erilaisia käsityksiä siitä, millaista naisten urheileminen on. Naisurheilijoiden tekemien ennätysten arvottaminen loistavaksi tai hyväksi representoi naiset arvostetuiksi urheilijoiksi. Sen sijaan naisten urheilusuoritusten vähättely tai naisten tekemien ennätysten luonnehtiminen vaatimattomiksi, esimerkiksi vertaamalla niitä vastaaviin miesten ennätysiin, trivialisoi eli vähäarvoistaa naisurheilijoiden suorituksia.

Tutkijaluennan paikantaminen

Tutkimuksessani olen keskittynyt lehtitekstien analyysiin. Tekstejä voidaan tutkia tekstikeskeisestä, lukijakeskeisestä tai lukijan ja tekstin vuorovaikutusta korostavasta näkökulmasta. Tekstikeskeisen näkemyksen mukaan tekstin rakenteelliset tekijät eli lukuohjeet ohjaavat pääasiassa tekstin tulkintaa, kun taas lukijakeskeisessä näkökulmassa korostetaan lukijoiden osuutta tulkinnassa. Tutkimukseni

sijoittuu lukijan⁸ ja tekstin vuorovaikutusta painottavaan lähestymistapaan, jossa lähtökohtana on se, että merkitykset eivät ole koskaan ikään kuin valmiina tekstien sisässä, vaan konkreettiset merkitykset muodostuvat tekstien luennassa. Tekstit sisältävät merkityksen raaka-ainetta, merkityspotentiaaleja, jotka aktualisoituvat tekstin ja lukijan vuorovaikutuksessa. (Lehtonen 1996; Pietilä 1995.)

Tekstien lukeminen on aktiivista merkitysten antamista ja niistä neuvottelemista tekstien sisältämien merkityspotentiaalien kanssa. Lukeminen on luettavana olevan tekstin tuottamista uudelleen monitasoisessa prosessissa, jossa tapahtuu samanaikaisesti havainnointia, tunnistamista, muistiaineksen hyväksikäyttöä, assosiaatiota, tekstien aukkopaiikkojen täydentämistä, ymmärtämistä ja tulkintaa. Lukija tuo tähän prosessiin aikaisemmin lukemansa tekstit, jotka konstruoivat lukijan tietoja, taitoja ja ennako-odotuksia. Aikaisemmin luetut tekstit suuntaavat lukemaan tekstejä tietynsuuntaisesti eli muodostavat lukemiselle viitekehyyksen. (Aiheesta ks. esim. Lehtonen 1996; Liljeström 2004; Pietilä 1995.)

Tutkijalukijana olen tiiviisti mukana tutkimuksen tiedontuottamisen prosessissa ja tällöin kysymykset tiedosta, tietävästä subjektista, tiedon tuottamisesta ja objektiivisuudesta nousevat esille. Lähestyn tätä laajaa epistemologisen keskustelun kenttää Donna Harawayn tekstien kautta. Sovellan hänen käsityksiään tutkijaposition sitoutuneisuudesta ja paikantuneesta tiedosta pohtiessani tutkijaluentani paikantamista.

Donna Haraway (1991, 183–201; ks. myös Rojola 2000) rakentaa näkemyksensä klassisen tiedekäsityksen ja postmodernin tiedekäsityksen kriittisen tarkastelun avulla. Klassisen tiedekäsityksen mukaan tutkiva subjekti tarkkailee kohdettaan ulkopuolelta yhdestä neutraalista paikasta kuten tarujen yksisilmäinen kyklooppi. Haraway kutsuu tällaista riippumattomana, neutraalina ja näkymättömänä tarkkailijana itseään pitävää tutkijasubjektia huomaamattomaksi tarkkailijaksi, jonka tuottama tieto on merkityksellistetty universaaliksi, neutraaliksi ja objektiiviseksi. Huomaamaton tarkkailija katsoo maailmaa sen ulkopuolelta eli ei mistään, kun taas postmoderni

⁸ Tekstientutkimuksessa lukijalla on tarkoitettu joko historiallisesti eläviä lukijoita tai tekstien sisään rakennettua sisäistä lukijaa. Tarkoitan työssäni lukijalla historiallisesti elävää henkilöä.

tarkkailija pyrkii olemaan kaikkialla yhtä aikaa. Haraway kritisoi näitä tiedekäsityksiä siitä, että niissä pyritään häivyttämään tiedon tuottamisen subjektiivisuus ja verhoamaan tieto näennäiseen neutraaliuteen ja objektiivisuuteen.

Haraway (1991, 183–201; ks. myös Rojola 2000) kritisoi huomaamattoman tarkkailijan määrittelyä ja kyseenalaistaa tällaisen tarkkailijan huomaamattomuuden, objektiivisuuden ja rationaalisuuden. Hän määrittelee tarkkailijan kategorian uudelleen hajottamalla klassiseen tiedeideaaliin sisältyviä hierarkioita. Huomaamaton tarkkailija muuttuu paikantuneeksi, vastuuntuntoiseksi ja näkyväksi tarkkailijaksi, joka on tietoinen osallisuudestaan tiedon tuottamisessa. Tietävä subjekti ei ole universaali tai neutraali, vaan ruumiillinen, moninaisten erojen jäsentämä ja tiettyyn intressipositioon sitoutunut. Paikantumisessa on siis kyse tietoisesta osittaisesta näkemisestä ja sen tunnustamisesta tiedontuottamisen prosessissa.

Urheilutekstien tutkijalukijana en ole ollut tekstien ulkopuolinen, huomaamaton tarkkailija, passiivinen vastaanottaja, vaan näkyvä ja paikantunut, aktiivinen toimija, joka on kirjoittanut tutkimuksen kohteena olevia tekstejä uudelleen tietystä lukukulmasta. Kutsun lukijan ja tekstien kohtaamispaikkaa lukukulmaksi. Sanaan 'kulma' sisältyy ajatus rajatusta tilasta. Lukukulma kertoo sen, että tekstien analysointi ja tulkinta tapahtuu tietystä rajatusta teoreettisesta paikasta. Tieto, jota tuotetaan, on rajallista, paikantunutta ja sitoutunutta. Olen tarkastellut urheilutekstejä feministisestä lukukulmasta ja sijoittanut tutkimuksen feministisen urheilututkimuksen kentälle. Valitsemalla feministisen lukukulman olen nostanut esille sukupuolen ja sen miten sukupuoli tulee esille mediaurheilussa.

Tekstit luetaan aina suhteessa toisiin teksteihin. Lukukulmassa on läsnä kulloisenkin kohteena olevan tekstin ohella suuri määrä muita tekstejä, joita lukija on käyttänyt. Muut tekstit muodostavat lukijan kompetenssia, joka suuntaa häntä tulkitsemaan kohteena olevia tekstejä tietyllä tavalla. (Lehtonen 1996; Liljeström 2004.) Tutkijaluenassa olen analysoinut ja tulkinut naistenlehtien ja sanomalehtien urheilusivujen tekstejä suhteessa tutkimusteksteihin, joissa käsitellään urheilua, mediaa, mediaurheilua ja feminististä teoriaa. Tutkijat, joiden tekstejä olen käyttänyt, ovat pääosin olleet kanadalaisia, yhdysvaltalaisia ja englantilaisia. Suomessa urheilun ja mediaurheilun tutkimuksissa on problematisoitu sukupuoli harvoin.

Donna Haraway (1991) on tuonut esille sen, että tutkijan on pohdittava tuottamansa tiedon seurauksia. Sara Mills (1995, 31–43) puolestaan korostaa, että feministinen tekstien tutkimus on aina poliittista. Tutkimuksessa ei pidä rajoittua ainoastaan tekstien analysointiin, tavoitteeksi nousee myös pyrkimys muutokseen. Feministisen tekstin tutkimuksen vaikutuksia Mills havainnollistaa ottamalla esimerkiksi Kate Milletin tutkimuksen D.H. Lawrencen tuotannosta. Millett luki Lawrencen tekstejä toisin ja toi esille teksteissä esiintyvän naisten representoimisen seksistisyyden. Millsin mielestä nämä Milletin tulkinnat ovat muuttaneet useiden lukijoiden tulkintoja Lawrencen kirjoista, jopa sellaistenkin lukijoiden, jotka eivät täysin ole samaa mieltä Milletin tulkinnoista.

Tutkimuksessani olen tuonut näkyville sen, että urheilutekstit eivät ainoastaan anna tietoa urheilutapahtumista vaan ne myös rakentavat monin tavoin käsityksiä naisten urheilemisesta ja naisten asemasta urheilussa. Työssäni olen halunnut korostaa representoimisen poliittisuutta eli sitä, että erilaisilla representaatioilla on erilaisia ideologisia seurauksia. Naisten kannalta on eri asia representoidaanko naisurheilijat kaunottariksi vai hyväksi urheilijoiksi.

4. URHEILEVA NAINEN TEKSTEISSÄ

Tässä luvussa tarkastelen naisurheilijoiden representoimista ja tarkastelussa korostan representoimisen moninaisuutta, ristiriitaisuutta ja toistuvuutta. Esittelen tutkimusartikkeleissa raportointiani tuloksia seuraavasti: Aluksi alaluvussa ”Marginalisoitu urheilija” kerron määrällisen analyysin tuloksista ja tämän jälkeen siirryn tekstianalyysin tulosten esittelyyn. Aineistojen analyysivaiheessa ryhmittelin artikkeleiden sisällön henkilöiden urheilemista, ulkonäköä ja yksityiselämää ja urheilutapahtumia kuvaaviin tekstikohtiin. Kerron tuloksista käyttäen tätä ryhmittelyä apuna luvun jäsentelyssä seuraavasti: Alaluvuissa ”Trivialisoitu urheilija”, ”Hyvä ja menestyvä urheilija” ja ”Urheilusankari” kokoan yhteen analyysien tuloksia niistä tekstikohdista, joissa käsiteltiin urheilemista ja urheilutapahtumia. Alaluvussa ”Kaunotar ja groteski nainen” kokoan yhteen analyysit naisten ulkonäön kuvauksista ja alaluvun ”Heteroseksualisoitu nainen” pohjana ovat naisurheilijoiden yksityiselämästä kertovien ja myös ulkonäköä kuvaavien tekstikohtien analyysit.

Marginalisoitu urheilija

Tämän alaluvun keskeinen käsite on marginalisointi, jota tutkimuksissa on käytetty monin tavoin. Mediaurheilua käsittelevissä tutkimuksissa marginalisoinnilla viitataan tavallisimmin tilan käyttöön ja tilan sukupuolittumiseen tiedotusvälineissä. Tässä tutkimuksessa marginalisoinnilla tarkoitan niitä tilan käyttöön liittyviä keinoja, jotka saavat naisten urheilemisen näyttämään näkymättömältä ja jättävät sen miesten urheilemisen varjoon. Tulkitseen naisten marginalisoinnin ideologisena seurauksena olevan naisten toissijaisuuden tuottamisen ja vahvistamisen urheilussa.

Marginalisointia olen tutkinut vain kahdessa sanomalehtiaineistossa, joita olivat vuoden 1996 keihäänheittoa käsittelevät lehtiartikkelit ja vuoden 1997 yhteen uutisviikkoon sisältyvät artikkelit. Nämä aineistot koostuivat nais- ja miesurheilijoista kirjoitetuista artikkeleista, mikä mahdollisti tilankäytön vertailun. Sanomalehtiteksteissä

naisten urheilemista marginalisoitiin monin tavoin ja tavallisimpia marginalisointikeinoja olivat:

- naisten urheileminen saa vähän tilaa lehtien urheilusivuilla,
- naisten urheilemisesta kertovat artikkelit pääsevät harvoin sanomalehtien urheiluosaston ensimmäiselle sivulle ja
- kilpailijoiden suorituksia ja saavutuksia havainnollistavia graafisia esityksiä ei ole tai niitä on vähän naisten kilpailuista kertovissa artikkeleissa.

Tiedotusvälineissä ne henkilöt ja tapahtumat, joita pidetään tärkeinä, saavat paljon tilaa. Olen työssäni selvittänyt sanomalehtiaineiston osalta, kuinka laajasti lehdissä kirjoitettiin naisten ja miesten urheilemisesta. Helsingin Sanomien urheilu-uutisviikolta 7.4.–13.4.1997 kerätyssä aineistossa ja Helsingin Sanomien ja Aamulehden Atlantan olympialaisten keihäänheitosta kertovassa aineistossa miesurheilijat saivat naisia enemmän palstatilaa. Miehistä oli enemmän valokuvia ja artikkeleita kuin naisista. Keihäänheittoaineistossa sukupuolitettu tilankäyttö näkyi myös siten, että naisten ja miesten samanarvoisen olympiakilpailusuoritus sai erilaisen tilallisen kohtelun. Mikaela Ingbergin loppukilpailun seitsemäs sija ohitettiin lehdissä vain lyhyin maininnoin, kun taas Kimmo Kinnusen seitsemäs sija huomioitiin erillisellä artikkelilla.

Artikkeleiden sijainti sanomalehtien urheiluosaston sivuilla kertoo uutisoidun tapahtuman tärkeydestä. Toimituksissa tärkeimmiksi arvoitetut jutut sijoitetaan tavallisesti urheiluosaston ensimmäiselle sivulle. Helsingin Sanomien uutisviikon 7.4.–13.4.1997 aikana miesten urheileminen – pääasiassa jääkiekko ja koripallo – hallitsi urheiluosaston etusivuja. Naisten urheileminen näkyi tarkasteluviikon aikana vain kahtena päivänä etusivulla. Muissa maissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Urquhart & Crossman 1999; Vincent 2004) on saatu samanlaisia tuloksia. Naisten, jopa hyvin menestyneiden naisten, on vaikea päästä urheiluosastojen etusivulle. Naisten urheilemisesta kerrotaan tavallisimmin urheiluosastojen viimeisillä sivuilla.

Tiedotusvälineissä esiintyy usein kilpailutapahtumia tai kilpailijoiden suorituksia ja menestymistä havainnollistavia taulukoita ja piirroksia. Helsingin Sanomien ja Aamulehden Atlantan olympiakisojen miesheittäjistä kertovien artikkeleiden yhteyteen oli sijoitettu taulukkoja ja piirroksia, joiden avulla kerrottiin lajitekniikkaa koske-

via tutkimustietoja ja keihäänheittoon liittyviä tilastotietoja. Esimerkiksi miesten keihäänheiton voittotuloksen kehitystä arvokilpailusta toiseen havainnollistettiin pylväskuviolla. Naisista kertovissa artikkeleissa ei ollut vastaavanlaisia tutkimus- ja tilastotietoja. Havaintomateriaalin liittäminen vain miesten kohdalle merkityksellistää miesten urheilemisen tärkeämmäksi kuin naisten. Muissa maissa tehdyissä mediatutkimuksissa (esim. Duncan ym. 1994; Elueze & Jones 1998) on myös todettu, että miesten urheilemisesta kertoviin televisio-ohjelmiin ja lehtiartikkeleihin liitetään havainnollistavia taulukoita ja kuvioita useammin kuin naisurheilijoista kertoviin juttuihin.

Olen tutkinut marginalisointia kahdessa sanomalehtiaineistossa, jotka kattavat vain lyhyen aikavälin. Aineistojen pohjalta ei siten voida tehdä johtopäätöksiä siitä, millaisia muutoksia tilankäytössä on tapahtunut ajan kuluessa. Eri maissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Alexander 1994; Collin & Vuori 1999; Messner, Duncan & Cooky 2003; Pedersen 2002; Tuggle & Owen 1999; Urquhart & Crossman 1999; Vincent 2004) on kuitenkin todettu, että naisten marginalisointi näyttää olevan hyvin pysyvä ilmiö. Vaikka viime vuosikymmenien aikana mediaurheilun lisääntymisen myötä naisten urheilemisesta uutisointi on laajentunut, niin naisten urheileminen on edelleen mediaurheilun marginaaleissa. Tiedotusvälineissä eniten tilaa saavat naisurheilijoista taitoluistelijat, voimistelijat ja tenniksenpelaajat, sen sijaan naisten palloilulajit jäävät vähälle huomiolle. Sanomalehtien urheilusivujen ja television urheiluohjelmien tilaa hallitsee siis miesten urheileminen, mikä puolestaan vahvistaa käsitystä urheilusta miesten toiminta-alueena.

Naisten marginalisointi ei rajoitu ainoastaan mediaurheiluun, vaan se on laajempi ilmiö. Tutkimusten mukaan (esim. Halonen 1999) politiikassa ja talouselämässä toimivien naisten on vaikea päästä omien ansioittensa vuoksi esille televisiuutisissa ja sanomalehdissä. Naislehdet ovat sen sijaan julkisuuden alue, jossa naiset pääsevät eniten näkyville. Naistenlehdet poikkeavat muista tiedotusvälineistä myös siinä, että niissä kirjoitetaan naisurheilijoista enemmän kuin miesurheilijoista (Pirinen 1993).

Naistenlehtiaineiston keräämisvaiheessa havaitsin yhtäältä naisurheilijoiden tilan lehdissä lisääntyneen 1950-luvulta 1990-luvulle tultaessa ja toisaalta naisurheilijoista kirjoittamisen keskittyvän olympiavuosiin. Vuosina, jolloin pidettiin talvi- ja kesäolympialaiset,

lehdissä oli naisurheilijoista enemmän artikkeleita kuin olympialaisten väli vuosina. Ennen olympiakilpailuja useissa lehdissä esiteltiin Suomen kisajoukkueeseen kuuluvia naisia. Kilpailujen jälkeen huomiota saivat mitaleita voittaneet naiset. Esimerkiksi 1970- ja 1980-luvuilla naistenlehdet juhlivat Helena Takalon ja Marja-Liisa Hämäläisen olympiavoittoja. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös muissa mediatutkimuksissa. Eri maissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Toohy 1997; Vincent ym. 2002) on havaittu, että olympialaisten yhteydessä naisten urheilun on helpompaa ylittää uutiskynnys ja saada mediajulkisuutta kuin muina aikoina.

Se kuinka paljon tilaa ja millaista tilaa eri urheilutapahtumat ja urheilijat saavat tiedotusvälineissä, on toimituksissa tehtyjen valintojen tulosta. Naisten vähäistä mediatilaa on perusteltu sillä, että naisten urheileminen on tasoltaan heikkoa. Miesten urheilun paremmuutta on todisteltu tilastoilla, joiden mukaan miesten tulokset ja ennätykset ovat pääsääntöisesti olleet parempia kuin naisten. Esimerkiksi miesten seiväshypyn ennätys on yli metrin korkeampi kuin naisten. Naisten kilpailuja ei myöskään pidetä yhtä kiinnostavina ja jännittävinä kuin miesten kilpailuja, joten naisten kilpailujen on vaikeaa päästä tiedotusvälineissä näkyville. (Järvinen 1994; Knoppers & Elling 2004.) Feministitutkijat (esim. Bryson 1990) ovat kritisoineet vertailua, jossa mittapuuna pidetään miesten tekemiä tuloksia ja ennätyksiä. Naisilla ja miehillä on suurimmaksi osaksi omat erilliset kilpailunsa ja sukupuolten välinen tilastollinen vertailu ei siten ole mielekäästä. Naisten urheileminen ei ole sinänsä heikkotasoisista tai mielenkiinnottomasta, se on vain representoitu heikoksi ja mielenkiinnottomaksi tilastollisilla vertailuilla. Miesten urheilun saamaa suurta mediatilaa on myös perusteltu sillä, että yleisö on kiinnostuneempi miesurheilijoista kuin naisurheilijoista. Vetoaminen mediayleisöön on ongelmallista, sillä se jättää huomiotta sen, että yleisön kiinnostus on yhteydessä tarjontaan. Lehtien lukijoiden ja television urheiluohjelmien katsojien on vaikea kiinnostua naisten urheilemisesta ellei se ole nykyistä enemmän esillä.

Naisten urheilun marginalisointi on yhdistetty urheilutoimistusten miesvaltaisuuteen. Marginalisoinnin vähentämiseksi on tavallisesti esitetty naistoimittajien määrän lisäämistä, mutta tutkijat (esim. Theberge & Cronk 1986) ovat kyseenalaistaneet ratkaisun liian yksinkertaisena. Toimitusten journalistiset käytännöt vaikuttavat

enemmän siihen, mistä uutisoidaan ja miten uutisoidaan, kuin toimittajien sukupuoli. Naisten marginalisointi on pikemminkin toimistusten vakiintuneiden ja rutiininomaisten aiheenvalinta- ja kirjoitustapojen seurausta kuin miestoimittajien tietoisten syrjivien päätösten tulosta. Näin ollen naistoimittajien määrän lisääminen ei välttämättä laajenna naisten urheilemisen näkymistä tiedotusvälineissä. Naisten urheilemisen marginalisoinnin poistaminen edellyttää muutoksia toimitusten journalistisissa käytännöissä ja vallitsevan androsentrisen uutiskynnyksen kyseenalaistamista.

Trivialisoitu urheilija

Tämän luvun keskeinen käsite on trivialisointi. Tarkoitan trivialisoinnilla niitä erilaisia tekstillisiä keinoja, jotka saavat naisten urheilemisen näyttämään koomiselta, heikkotasoiselta tai vähäarvoiselta. Tutkimissani lehtiaineistoissa naisten urheilemista trivialisoitiin monin tavoin. Sanomalehtiaineistossa ja naistenlehtiaineistossa esiintyi toistuvasti 1950-luvulta 1990-luvulle seuraavia trivialisointitapoja:

- naisten kilpailusuoritusten ja urheilutaitojen vähättely,
- naisten saavutusten, voittojen ja ennätysten vähättely,
- huomion kohdistaminen epäonnistumisiin,
- huomion kohdistaminen naisten ulkonäköön ja
- työttömyys eli lapsen viittaavan sanan 'tyttö' käyttäminen kun puhutaan aikuisista naisista.

Sanomalehti- ja naistenlehtitekstit erosivat toisistaan siinä, että sanomalehdissä korostui naisten suoritusten ja saavutusten vähättely ja naistenlehdissä huomion kohdistaminen naisurheilijoiden ulkonäköön ja työttömyyteen. (Naisten ulkonäönkuvauksia ja työttömyyttä käsiteltiin tarkemmin luvussa ”Kaunotar ja groteski nainen”.) Suomalaisissa lehdissä havaitsemiani trivialisointitapoja esiintyy tutkimusten (esim. Bernstein 2002; Daddario 1994; Duncan & Messner 1998; Harris & Clayton 2002; Jones, Murrell & Jackson 1999; Kane & Parks 1992; Vincent 2004; Wright & Clarke 1999) mukaan myös muiden maiden sanomalehtien urheilusivuilla ja television urheiluohjelmissa.

Tutkimissani lehtiteksteissä naisten kilpailusuorituksia vähäteltiin käyttämällä sanoja, jotka saivat naisten urheilemisen näyttämään koomiselta ja ei-vakavastiotettavalta puuhastelulta. Esimerkiksi nais-

ten painonnoston SM-kilpailusuorituksista kirjoitettiin näin: ”Kahden lavan käyttö osoitti parhaat puolensa silloin, kun Samuelsson ja Leppäluoto esiintyivät samaan aikaan kuin miesten sarjan 82,5 kiloa mestaruustaistoa käytiin.” (Helsingin Sanomat 8.4.1991, D3). Naisten toiminta oli vain ”esiintymistä”, kun taas miesten kilpaileminen oli ”mestaruustaistoa”. Naisten suorituksia kuvattiin myös näin: naiset ”kolisuttelivat rautaa”, ”kasasivat rautaa”, ”kaatoivat rautaa”, ”häärivät” tai ”värivät kisoja”. Tämänkaltaisten ilmaisujen käyttö saa naisten toiminnan näyttämään koomiselta. Sanomalehtiaineistossa oli myös kohtia, joissa vähäteltiin naisten urheilutaitoja. Esimerkiksi mäkihyppääjänaisten taidot asetettiin kyseenalaiseksi tekstissä, jossa kerrottiin naisten mäkihypyn epävirallisesta kansainvälisestä kilpailusta näin: ”Niillä vauhdeilla rautakankikin olisi tullut pitkälle.” (Helsingin Sanomat 20.3.1995, D3). Naisten pitkien hyppyjen vihjattiin johtuvan pikemminkin hyppyrin antamasta vauhdista kuin naisten taidoista hypätä.

Naisurheilijoiden saavutuksia, voittoja ja ennätyksiä trivialisointiin myös vertaamalla niitä miesten saavutuksiin, mitä havainnollistaa seuraava esimerkki:

”Naisten seiväshypyn tuoreen maailmanennätyksen hypännyt Australian Emma George on oiva esimerkki siitä, kuinka lapsenkengissään laji vielä on. Entinen pituushyppääjä kehittyi vuodessa harrastelijamaisesta 305 sentin tuloksesta ME-lukemaan 428. Georgen rakettimainen urakehitys osoittaa, että naishyppääjien tulokset ovat edelleen vaatimattomia.” (Helsingin Sanomat 30.12.1995, C7.)

Emma Georgen uutta ennätystä ja nopeaa tuloskehitystä ei esitetty osoitukseksi hänen lahjakkuudestaan tai hänen kovasta harjoittelustaan. Sen sijaan ne luonnehdittiin osoitukseksi naisten seiväshypyn heikosta tasosta. Naisten tulosten kuvaaminen ”vaatimattomiksi” viittaa siihen, että artikkelissa ei kirjoiteta naisten seiväshypystä sinänsä vaan mukana on vertailua miesten tuloksiin. Naisten uusi ennätys 428 senttiä näyttää vaatimattomalta, kun vertailukohtana ovat miesten yli kuuden metrin hypyt.

Tiedotusvälineissä kerrotaan myös urheilijoiden epäonnistumisista. Aineistoissani oli kohtia, joissa epäonnistumisten kuvaus oli sukupuolitettua. Esimerkiksi lehtiartikkeleissa, jotka käsittelivät naisten ja miesten keihäänheittoa vuoden 1996 Atlantan olympialaisissa,

naisheittäjän ja miesheittäjän epäonnistuneita suorituksia kuvattiin ja arvioitiin eri tavoin. Taina Uppa ja Harri Hakkarainen epäonnistuivat kumpikin karsintakilpailuissa loukkaantumisen vuoksi. Taina Upan karsintakilpailusuorituksista kerrottaessa tuotiin esiin hänen aikaisemmat epäonnistumisensa suurkilpailuissa, mikä kyseenalaisti hänen heittäjätaitoja ja kilpailuhermojensa hallinnan sekä merkityksellisti hänet suurkilpailuissa epäonnistujaksi. Hakkaraisen kohdalla huomio kohdistui pääasiassa vammaan. Aikaisempiin epäonnistumisiin suurkilpailuissa viitattiin vain lyhyesti.

Hyvä ja menestyvä urheilija

Sanomalehdissä ja naistenlehdissä naisten urheilemista marginalisoitiin ja trivialisoitiin monin tavoin. Feministisessä mediaurheilun tutkimuksessa painopiste on ollut marginalisoinnin ja trivialisoinnin tutkimisessa, mikä antaa mediaurheilun sisällöstä rajoitetun käsityksen. Urheilutekstit ovat ristiriitaisia ja moniaineksisia eli ne sisältävät naisten urheilemisen marginalisoinnin ja trivialisoinnin rinnalla myös kohtia, joissa naisten urheileminen tuodaan esille positiivisesti. Tuodakseni esille urheiluteksteissä esiintyvän moninaisuuden ja ristiriitaisuuden olen analysoinut myös niitä tekstikohtia, joissa kerrottiin naisten suorituksista ja saavutuksista ilman trivialisointia.

Erilaisissa tekstiaineistoissa naiset representoitiin toistuvasti hyväksi ja menestyviksi urheilijoiksi siten, että teksteissä keuhuttiin naisten urheilemista ja tuotiin esille naisten parhaimmat kansalliset ja kansainväliset saavutukset, voitot, mestaruudet ja ennätykset. Sanomalehtiaineistossa ja naistenlehtiaineistossa oli myös jonkin verran eroja siinä, miten naisia representoitiin hyväksi ja menestyviksi urheilijoiksi. Erojen taustalla ovat lehtityyppien erilaiset tavat kertoa urheilusta. Sanomalehdet keskittyvät urheilutapahtumien selostuksiin, kun taas naistenlehtien urheilukirjoittelu keskittyy henkilöiden esittelyyn.

Sanomalehdissä kerrotaan edellisen päivän kilpailuista ja arvioidaan urheilijoiden suorituksia. Urheilijoiden saavutukset ja suoritukset kuvataan lehdissä numeroiden ja tilastojen avulla, jolloin urheilijoiden toiminta tiivistyy juoksuajoiksi, heittojen ja hyppyjen pituuksiksi, pisteiksi, voittojen ja ennätysten määriksi. Tavanomaista kilpailuselostusta, jossa nainen representoidaan hyväksi ja menesty-

väksi urheilijaksi, havainnollistaa seuraava esimerkki: ”Sarjassa 50 kiloa Maritta Tarkiainen voitti jo kuudennen peräkkäisen SM-kultansa hyvällä tuloksella 132,5 kiloa. Eroa hopeamitalistiin tuli peräti 35 kiloa.” (Helsingin Sanomat 19.3.1994, C8.) Ajankohtaisen voiton ohella tekstissä on mainittu aikaisemmat hyvät suoritukset ilmaisulla ”voitti jo kuudennen peräkkäisen SM-kultansa”. Viittaukset aikaisempiin voittoihin korostavat urheilijan menestystä. Faktatietojen lisäksi sanomalehtien urheiluartikkeleissa on toimittajien arvioita urheilijoiden suorituksista. Esimerkkitekstissä voittotulosta luonnehdittiin ”hyväksi”. Naispainonnostajan voiton ylivoimaisuutta korostaa maininta voittajan ja toiseksi sijoittuneen kilpailijan erosta, ”peräti 35 kiloa”.

Naistenlehtiartikkelit olivat muodoltaan henkilökuvia. Naisurheilijat esiteltiin lukijoille menestyvinä urheilijoina lyhyillä maininnoilla tärkeimmistä saavutuksista, esimerkiksi ”tuore Suomen mestari, ”olympiavoittaja” tai ”uusi Pohjoismaiden mestari”. Useissa artikkeleissa lueteltiin myös aikaisempia voittoja ja ennätyksiä, sen sijaan yksityiskohtaiset kuvaukset kilpailusuorituksista olivat naistenlehdissä harvinaisia. Kaikkein tunnetuimmista urheilijoista kertovissa artikkeleissa ei aina ollut edes mainintoja naisten menestyksestä. Lukijoiden oletettiin tuntevan naisten urheilumaineen jo entuudestaan.

Naistenlehdet erosivat sanomalehdistä siinä, että naisten urheilemisesta kertovissa artikkeleissa oli usein yksityiskohtaisia kuvauksia naisten valmentautumisohjelmista. Kuvauksissa korostuu se, että menestyäkseen urheilijan on elettävä kurinalaisesti ja harjoiteltava säännöllisesti useita kertoja viikossa. Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki: ”Peruskuntokautta lukuun ottamatta harjoituskertoja on viitenä, kuutena päivänä viikossa.” (Kotiliesi 9/1992, 102). Valmentautumisesta kertovat tekstit merkityksellistävät naiset päämäärätietoisiksi ja päättäväisiksi urheilijoiksi, jotka tähtäävät yhä parempiin ja parempiin tuloksiin.

Sanomalehtiaineiston ja naistenlehtiaineiston tekstikohtiin, joissa naiset representoidaan hyväksi urheilijoiksi, on toistuvasti vuodesta toiseen kirjoitettuna sisään kilpaurheilussa vallitsevat arvot, menestyksen ja edistyksen korostaminen sekä pyrkimys aina parempiin ja parempiin suorituksiin. Menestyksen ja edistyksen perustana on kurinalainen ruumis (käsitteestä ks. Foucault 1980), joka on valvonnan ja työstämisen kohteena. Lajin kannalta hyödyllisiä ominaisuuksia

muokataan, kehitetään ja vahvistetaan valmennusohjelmien avulla. Harjoitteluliikkeitä toistetaan säännöllisesti useita kertoja, päivästä päivään, vuodesta toiseen. Kilpaurheilijan ruumis ei ole koskaan tarpeeksi nopea, voimakas, kestävä tai tehokas, se pitää alistaa säännölliseen kurinalaiseen harjoitteluun koko urheilu-uran ajaksi.

Urheilusankari

Urheilumaailmassa kaikki voittajat eivät ole samanarvoisia; toisia voittajia arvostetaan enemmän kuin toisia. Kaikkein arvostetuimpia ovat olympiavoittajat ja maailmanmestarit, joita pidetään usein sankareina. Monissa maissa urheilusankareilla on tärkeä rooli kansallistunteen ja kansallisen identiteetin rakentamisessa.

Tutkimuksissa on käytetty käsitettä urheilusankari monin tavoin. Käytän mediatutkija Kalle Virtapohjan (1998, 18–19; ks. myös Hargreaves 2000) määritelmää. Hän kuvaa urheilusankarin henkilöksi, joka tekee sankarillisia tekoja urheilun kentillä. Sankari on yhteisöllinen käsite. Sankaritekoa, kuten olympiavoittoa, pidetään yhteisön kannalta tärkeänä, sillä teko tuo yhteisölle positiivista julkisuutta ja kohottaa yhteisön jäsenten itsetuntoa. Tiedotusvälineillä on tärkeä rooli urheilusankaruuden tuottamisessa. Televisio, radio ja lehdet kertovat urheilijan voittosuorituksesta ja arvottavat voiton ainutlaatuiseksi ja kansallisesti arvokkaaksi teoksi. Tiedotusvälineet kollektiivisoivat yksittäisen urheilijan saavutuksen yhteisölle, urheiluseuralle, urheilijan kotipaikkakunnalle ja kotimaalle arvokkaaksi. Lisäksi tiedotusvälineiden välityksellä yhteisön jäsenet voivat myötäelää urheilijan sankaritekoa ja olla mukana voitonjuhlinnassa.

Urheilulla ja urheilusankareilla on merkitystä kansallisen identiteetin rakentamisessa.⁹ Kansakunnan symbolien, joita ovat esimerkiksi liput, kansallislaulut, vaakunat ja hallitsijoiden kuvat, toistuva

⁹ Identiteetin käsitteestä on esitetty lukuisia määritelmiä. Esimerkiksi Stuart Hall (1999, 245–271) näkee identiteettien paikantuvan kulttuuriin, kieleen ja historiaan. Identiteetti liittyy siihen, kuinka historian, kielen ja kulttuurin tarjoamia resursseja käytetään tullessa joksikin. Kyse ei ole siitä ‘keitä me olemme’ tai ‘mistä me tulimme’, vaan siitä keitä meistä voi tulla, kuinka meidät on esitetty ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, kuinka mahdollisesti esitämme itsemme. Näin mediarepresentaatioilla on merkitystä identiteettien rakentamisessa.

esittäminen rakentaa ja vahvistaa kansallista identiteettiä. Kansainvälisissä urheilukilpailuissa kansalliset symbolit tulevat esille monin tavoin. Palkintojenjaon yhteydessä soitetaan voittajan edustaman maan kansallislaulu ja salkoon nostetaan mitaleita saavuttaneiden urheilijoiden edustamien maiden liput. Katsomoissa näkyy myös eri maiden lippuja, kun yleisö juhlii suosikkiensa menestystä. Mediassa kansalliset symbolit tulevat toistuvasti esille teksteissä ja kuvissa. (Aiheesta esim. Bennington 1990; Hargreaves 2000; Tervo 2003; Virtapohja 1998.)

Urheilussa ei ole kyse vain yksilöiden kamppailemisesta keskenään, vaan samalla kilpailuissa korostuu osanottajien edustamien maiden keskinäinen kilpailu. Tämä näkyy konkreettisesti siinä, että kansainvälisissä urheilukilpailuissa lasketaan eri maiden saamia mitaleita ja pisteitä ja maat asetetaan tietojen perusteella paremmuusjärjestykseen. Hyvää urheilumenestystä pidetään osoituksena maan paremmuudesta myös muilla alueilla. Esimerkiksi 1910-, 1920- ja 1930-lukujen olympiakisamenestys rakensi itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä suomalaista identiteettiä. Yleisurheilijoiden, etenkin juoksijoiden Paavo Nurmen, Ville Ritolan ja Hannes Kolehmaisien, menestyksen sanotaan tuoneen Suomen muiden maiden tietoisuuteen (Suomi juostiin maailmankartalle¹⁰). Menestys kohotti kansallista itsetuntoa. Kansainvälinen urheilumenestys yhdisti suomalaisia, loi yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lisäsi sosiaalista aktiivisuutta. Suomalaisten kiinnostus liikuntaan ja urheiluun lisääntyi, mikä näkyi urheilupaikkojen rakentamisena ja vilkkaana urheiluseuratoimintana. (Aiheesta esim. Allardt 2001; Häyrinen & Laine 1989.)

Urheilumenestyksen aiheuttamaa voimakasta kansallistunnetta ei ole esiintynyt Suomessa ainoastaan kansakunnan kehityksen alkuvuosikymmeninä vaan se on näkynyt myöhemminkin, kun suomalaiset urheilijat ovat menestyneet. Esimerkiksi kun Suomen joukkue voitti vuonna 1995 miesten jääkiekon maailmanmestaruuden, suomalaiset juhlivat kaduilla, kapakoissa ja kodeissa Suomen voittoa. Joukkueen pelaajat ja valmentaja otettiin kotimaassa vastaan sank-

¹⁰ Taru Leppänen (2000) toteaa musiikkikilpailujen muistuttavan urheilukilpailuja. Sibelius-viulukilpailuissa ei kilpailtu ainoastaan soittotaidoissa vaan myös maiden välisestä paremmuudesta, Suomen paikasta musiikin kartalla.

reina. Kalle Virtapohjan (1998) mukaan suomalaiset juhlivat joukkueen voiton ohella suomalaisuutta, joka näkyi esimerkiksi leijona-vaakunapaitojen käyttämisenä. Viime vuosien hiihdossa tapahtuneet dopingskandaalit ovat kuitenkin vähentäneet urheilun, erityisesti hiihdon, arvostusta ja merkitystä kansallistunteen luojana (Tervo 2003).

Suomessa pidetään kestävyysjuoksua, keihäänheittoa, hiihtoa ja mäkihyppyä tärkeinä ja arvostettuina lajeina. Erityisesti näiden lajien olympiavoittajia on juhlittu urheilusankareina, jotka ovat tuoneet Suomelle mainetta ja kunniaa. Urheilusankarin paikka on perinteisesti ollut miehinen, mikä näkyi esimerkiksi Virtapohjan (1998) urheilusankaruutta käsittelevän väitöskirjan aineiston valinnassa. Virtapohja kelpuutti urheilusankariaineistoonsa vain yhden naisen, hiihdon olympiavoittajan Marja-Liisa Kirvesniemen. Suomalaiset urheilijat, joita on pidetty urheilusankareina ovat pääosin olleet miehiä, kuten miesjuoksijoita, mieshiihtäjiä tai mieskeihäänheitäjiä.

Vuoden 1996 Atlantan olympiakisoissa naisurheilija, Heli Rantanen, teki sankariteon voittaessaan keihäänheitossa olympiakultaa. Keihäänheittoaineiston analyysi toi esille sen, että Rantasen voiton uutisointi oli lehdissä ristiriitaista. Yhtäältä Rantasen voittoa keuhuttiin, hänet representoitiin urheilusankariksi ja toisaalta hänen voittoaan trivialisoiitiin. Heli Rantasen voiton ainutlaatuisuus tuotiin esille kertomalla, että Rantanen oli ensimmäinen suomalainen naisyleisurheilija, joka on voittanut kesäolympialaisissa kultamitalin. Lisäksi saavutuksen arvoa korostettiin liittämällä se osaksi suomalaisten mieskeihäänheitäjien kultamitaliketjua. Rantasen kilpailusuoritusta kuvattiin aggressiivisuutta ja fyysistä voimaa korostavilla maskuliinisilla ilmaisuilla seuraavasti: Heitto ”vei muilta uskon”, ”murti vastustajien selkärangan”, sai ”luun vastustajien kurkkuun”, vastustajilta ”meni jalat alta” ja ”jauhot suuhun”. Käytetyt sanat korostavat voittajan ja voittosuorituksen ylivoimaisuutta.

Ylistämisen ohella Heli Rantasen saavutusta trivialisoiitiin luonnehtimalla naisten keihäänheiton loppukilpailun taso heikoksi ja muut kilpailijat huonoiksi. Lisäksi useissa tekstikohdissa Rantasen menestys esitettiin pikemminkin miesten, miesvalmentajien projektiksi ja ansioksi kuin Rantasen, mikä vähäarvoisti Rantasen toimijuutta. Miehistä sai eniten huomiota valmentaja Leo Pusa; seitsemästätoista Rantasen voittoa käsittelevästä lehtijutusta kymmenessä

tuotiin esille Pusa. Toimittajat kehuivat monisanaisesti hänen valmentajataitojaan. Yhdessä artikkelissa käytettiin jopa uskonnollista puhetaapaa; Pusan sanottiin olevan ”valmentaja jumalan armosta”. Rantasen muuttumista ikuisesta lupauksesta määrätietoiseksi urheilijaksi ja olympiavoittajaksi pidettiin Pusan ansiona. Pusa nostettiin esille myös entisenä urheilijana, kun teksteissä kerrottiin hänen keihäänheittourastaan 1970-luvulla.

Pusan ohella Rantasen voitosta kertovissa teksteissä mainittiin muita miehiä kuten ensimmäinen valmentaja, kiropraktikko, Rantaselle taloudellista tukea hankkineet ”lammilaiset puuhamiehet” sekä harjoitteluapuna toiminut mieskeihäänheittäjä. Lisäksi Rantasen urheilemisen kuvauksissa vertailukohtana on käytetty pääasiassa miesurheilijoita. Hänen voittoheittonsa rinnastettiin miesurheilijan suoritukseen: ”Rantanen ratkaisi kullan samaan tapaan kuin Kimmo Kinnunen Tokion MM-kisoissa 1991 eli muilta jauhot suuhun saaneella avausheitolla.” (Helsingin Sanomat 29.7.1996, B1). Rantasen harjoittelua luonnehdittiin samanlaiseksi kuin Tapio Korjuksen vuonna 1988, jolloin Korjus saavutti olympiakultaa keihäänheitossa. Lisäksi Rantasen heittäjäominaisuuksia luonnehdittiin miehisillä määreillä, kuten ”poikamainen heittokäsi”. Teksteissä toistuvat viittaukset miehiin ja miesten urheilemiseen uusintavat ja vahvistavat käsitystä urheilusta mieskeskeisenä toiminta-alueena ja vievät huomiota Rantasen saavutuksesta.

Atlantan Olympiakisoissa Rantanen voitti kultaa ja miesten keihäänheitossa Seppo Rätty saavutti pronssimitalin. Sanomalehdissä näihin saavutuksiin liitettiin eri tavalla kansallisia merkityksiä. Suomalaiset urheilijat menestyivät olympiakisoissa ennako-odotuksia huonommin, joten Rädyn viimeisenä kilpailupäivänä saavuttamaa pronssimitalia ylistettiin lehdissä monisanaisesti. Rädyn suorituksen kansallista merkitystä korostettiin jo etusivun otsikossa: ”Seppo Rätty lohdutti suomalaisia keihään pronssilla.” Lisäksi samassa lehdessä kirjoitettiin: Rätty ”siveli balsamia suomalaisten penkkiurheilijoiden haavoihin” ja ”Ilman Seppo Rädyn keihäspronssia kisat olisivat päättyneet lähes lohduttomasti.” (Aamulehti 5.8.1996, s.1.) Toisessa lehdessä puolestaan kirjoitettiin: ”Seppo Rätty näytti Leijonan kyntensä näissäkin kisoissa. Rädyn keihäspronssi tuli suureen tarpeeseen. Se vähensi Suomen mitalihävikkiä yhdellä.” (Helsingin Sanomat 5.8.1996, s. B1.) Rätty representoitiin alle odotusten menneissä kisois-

sa suomalaisten lohduttajaksi, suomalaisen urheilumaineen pelastajaksi ja kansalliseksi sankarihahmoksi.

Rantasesta kertovat tekstit olivat ristiriitaisempia kuin Rädystä kertovat. Yhtäältä Rantasen voittoon liitettiin kansallisia merkityksiä ja toisaalta saavutuksen kansallista arvoa ei korostettu. Lehtien etusivujen otsikoissa voitto esitettiin pikemminkin Rantasen omaksi voitoksi kuin koko kansaa koskevaksi saavutukseksi. Lehtien etusivuilla ei käytetty kansallisuuteen viittaavia otsikoita kuten: Kultaa Suomelle tai Rantanen toi kultaa Suomelle. Sen sijaan voitosta kerrottiin otsikoilla: ”Kultaa!” (Helsingin Sanomat 29.7.1996, s. A3) ja ”Heli Rantanen heitti kultaa” (Aamulehti 29.7.1996, s.1). Rantanen representoitiin lehdissä näkyvästi paikalliseksi sankariksi. Teksteissä ja kuvissa tuotiin esille hänen kotipaikkansa. Rantasta kutsuttiin toistuvasti ”lammilaiseksi”, ”Lammin likaksi” tai ”lammilaisten omaksi tytöksi”. Lisäksi Aamulehdessä oli kokonainen sivu omistettu juhliville lammilaisille ja heidän mielipiteilleen keihäskilpailusta.

Kansalliset symbolit tulivat esille kuvissa. Sekä Helsingin Sanomissa että Aamulehdessä oli kuva urheiluasuisesta Rantasesta, joka juhlii voittoaan heiluttamalla Suomen pienoislippua. Lisäksi lehtiotsikoissa oli maininta Porilaisten marssista, millä viitataan Yleisradion tapaan soittaa suomalaisen olympiavoittajan kunniaksi Porilaisten marssi. Marssi ihanoi suomalaisten sotilaiden urhoollisuutta ja isänmaallisuutta. Suomalainen sotilas representoidaan sankariksi. Marssin käyttäminen toistuvasti urheiluvoiton yhteydessä liittyy olympiavoittoon militaristisia merkityksiä ja rakentaa jatkumoa suomalaisten sankaruudesta Ruotsi-Suomen aikaisista sodista nykypäivän olympialaisiin. Näin liitettiin myös naisurheilijan saavutus miehiseen sankaruusketjuun.

Heli Rantasen olympiavoitosta kertovissa teksteissä tulee havainnollisesti näkyville se eri lehtiaineistoissa toistuvana esiintyvä piirre, että naisurheilijoiden representoiminen on ristiriitaista. Yhtäältä naiset on representoitu hyväksi urheilijoiksi, jopa urheilusankareiksi, ja toisaalta naisurheilijoiden suorituksia ja saavutuksia on trivialisoitu.

Kaunotar ja groteski nainen

Naisten ja miesten ulkonäköä katsotaan, luonnehditaan ja arvioidaan eri tavoin, sillä kulttuuriset tavat katsoa ihmisiä ovat sukupuolitet-

tuja. Tutkimusten mukaan (esim. Bonsdorff & Seppä 2002; Leppänen 2000; Macdonald 1995; Teva 1995; Wolf 1992) erilaisissa lehdissä, televisio-ohjelmissa, elokuvissa, mainoksissa, kirjallisuudessa ja taiteessa kuvataan ja arvioidaan toistuvasti naisten ulkonäköä, kasvoja, rintoja, vartaloa, sääriä ja vaatteita. Feministisen tutkimuksen piirissä naisten ulkonäköön kohdistuvia kuvauksia ja arviointeja pidetään vallankäyttönä, joka asettaa naiset objektin paikalle ja siten trivialisoi naisten toimijuutta.¹¹ Kuukaudesta toiseen ja vuodesta toiseen toistuvina esiintyvät naisten ulkonäköön kohdistuvat luonnehdinnat ja arvioinnit konstruoivat käsityksen naisista objekteina niin itsestään selväksi ettei sitä aseteta helposti kyseenalaiseksi.

Mediaurheilua koskevissa tutkimuksissa (esim. Bernstein 2002; Harris & Clayton 2002; Jones, Murrell & Jackson 1999; Lenskyj 1998; Vincent 2004) on kiinnitetty myös huomiota siihen, esiintyykö lehdisteissä tai television urheiluohjelmissa naisurheilijoiden ulkonäköä koskevia mainintoja vai ei. Ulkonäköä koskevien mainintojen esiintymisen on tulkittu trivialisovan naisten urheilemista. Naisten ulkonäköön kohdistuvat kuvaukset asettavat naiset objektin paikalle ja nostavat naisten ulkonäön tärkeämmäksi kuin heidän suorituksensa ja saavutuksensa. Muiden mediaurheilua koskevien tutkimusten tavoin olen selvittänyt naisurheilijoiden ulkonäköä koskevien mainintojen esiintymistä teksteissä ja tulkinnut huomion kohdistamisen naisten ulkonäköön trivialisovan naisten urheilemista. Muista tutkimuksista poiketen olen analysoinut aineistoissa olevien mainintojen sisältöjä tarkemmin ja tulkinnut niiden trivialisoinnin ohella rakentavan myös kulttuurisia käsityksiä naiskauneudesta.

¹¹ Feministisen tutkimuksen piirissä on käyty vuosien ajan laajaa keskustelua aiheesta naiset, ulkonäkö ja kulttuuriset kauneusihanteet. Toisaalta meikkausta, paljastavaa pukeutumista, vartalonmuodon muokkaamista tai kauneusleikkauksia on pidetty käytäntöinä, jotka kontrolloivat naisten ruumiillisuutta asettamalla naisruumiin liian kapeisiin muotteihin. Viestintävälineet on nähty keskeisenä foorumina, jossa tuotetaan kapea-alaisia kauneusmalleja ja vaatimuksia olla ikuisesti nuori, kaunis ja seksikäs. Toisaalta on myös esitetty, että naiset eivät ole kauneuskäytäntöjen uhreja, vaan aktiivisia toimijoita, jotka haluavat muokata ruumistaan omien intressien mukaan. Näin ollen esimerkiksi kauneusleikkaukseen päätyneet naiset voidaan nähdä kulttuuristen kauneusvaatimusten uhrina tai aktiivisena toimijana, joka haluaa parantaa elämänlaatuaan tai työnsaantimahdollisuuksiinsa poistattamalla ikääntymisen merkit ruumiistaan. (Aiheesta esim. Bordo 1993; Davis 1995; Wolf 1992.)

Sekä naistenlehti- että sanomalehtiaineistoissa esiintyi toistuvasti 1950-luvulta 1990-luvulle mainintoja naisurheilijoiden ulkonäöstä. Ne ovat sisällöllisesti toistuneet samankaltaisina vuosikymmenestä toiseen. Olen luokitellut naisten ulkonäköä koskevat maininnat seuraavasti: spesifit kuvaukset ja kauneusarvioinnit. Spesifeissä kuvauksissa kohteina olivat naisurheilijan ruumiinosat, kasvot, hiukset, vartalonmuoto, jalat, pituus, paino tai motoriikka. Spesifejä kuvauksia ovat esimerkiksi: 'vihreäsilmäinen', 'suoraryhtinen', 'pieni', 'punatukkainen', 'siro', 'vaaleaverikkö' ja 'helakanpunainen sensuelli suu'. Lisäksi huomiota saivat kasvojen ilmeet, erityisesti hymy. Spesifien kuvausten ohella teksteissä esiintyi toistuvasti arvioita naisten kauneudesta. Yleisimmin naisurheilijoiden kauneutta luonnehdittiin sanoilla 'kaunis', 'kaunotar', 'nätti', 'sievä' ja 'viehättävä'. Naisurheilijoista kerrottaessa on siis käytetty sanoja, jotka viittaavat pikemminkin kauneuskilpailuihin kuin urheiluun.

Olen työssäni tulkinnut naisurheilijoiden ulkonäkökuvausten yhtäältä trivialisoivan naisten urheilemista ja toisaalta samalla rakentavan käsityksiä siitä, millaista ulkonäköä pidetään naisille suotavana ja millaista epäsuotavana. Lehtiaineistoissa raja suotavan ja epäsuotavan välillä kulkee ruumiin lihaksikkuuden kohdalla. Rajanveto tuli näkyville esimerkiksi lehtiartikkelissa, jossa pohdittiin painonnoston sopivuutta naisille ennen lajin ensimmäisiä kansallisia mestaruuskilpailuja seuraavasti: "Koska painonnosto ei nykyvalmennuksella kasvata suhteettomasti lihasmassaa, se sopii naisille. Se kiinteyttää vartaloa, mutta ei tuhoa kaikkia naisellisia piirteitä." (Helsingin Sanomat 7.10.1986, s. 26.) Kiinteälihaksinen vartalo merkityksellistetään naiselliseksi ja suuri lihasmassa ja isot voimakkaasti näkyvät lihakset ei-naisellisiksi.

Tutkimissani lehtitekstiaineistoissa 1950-luvulta 1990-luvulle toistuvana esiintyvät naisten ulkonäön kuvaukset vastaavat kulttuurisamme hallitsevaa käsitystä ihanteellisesta ja tavoiteltavasta naisvartalosta. Tutkimani tekstit ovat siten osa naistenlehtien, kuntoliikuntalehtien, muotikuvastojen, elokuvien, musiikkivideoiden sekä mainosten kuva- ja tekstivirtaa, joka konstruoi käsityksiä ihanteellisesta naisruumiista. (Aiheesta esim. Bonsdorff & Seppä 2002; Bordo 1993; Macdonald 1995; Pirinen 2001; Wolf 1992.) Naisten kilpaurheileminen ja kuntoliikunta eri muodoissaan ovat muokanneet käsityksiä ihanteellisesta ulkonäöstä. Sellaiset lajit kuten kehonrakennus ja

aerobic ovat 1980-luvulta lähtien muuttaneet kapea-alaisia kulttuurisia käsityksiä naisruumiista voimakkaampaan ja lihaksikkaampaan suuntaan. Muutoksista huolimatta edelleenkin millainen tahansa naisruumiin lihaksisuus ei ole saanut hyväksyntää. Ihanteena on naisruumis, joka on kiinteä, hoikka ja lihaksikas, mutta ei liian voimakkaasti lihaksikas. (Dworkin & Messner 2002; Hargreaves 1994; Markula 1995.)

Naistenlehti- ja sanomalehtiaineistoissa esiintyi toistuvasti 1950-luvulta 1990-luvulle tytöttelyä eli aikuisista naisurheilijoista puhuttaessa käytettiin lapsen viittaavia sanoja 'tyttö' tai 'tyttönen'. Tutkimusten mukaan aikuisiin naisiin viitataan useasti sanalla 'tyttö', kun taas aikuisia miehiä pojitellaan harvoin. Feministisissä mediatutkimuksissa tytöttelyn on tavallisesti tulkittu trivialisoivan naisten toimijuutta (esim. Elueze & Jones 1998). Muiden tutkimusten tavoin olen tulkinnut tytöttelyn trivialisoivan naisurheilijoiden suorituksia ja saavutuksia. Tytöttely merkityksellistää naisurheilijat lapsekkaiksi, heikoiksi, epäitsenäisiksi ja muista riippuvaisiksi, mikä saa naisten oman panoksen urheilemisessa näyttämään vähäiseltä.

Trivialisoinnin ohella olen pohtinut tytöttelyä myös toisesta näkökulmasta. Olen lähtenyt siitä, että tytöttely kertoo naisten vanhenemiseen liittyvistä negatiivisista asenteista (aiheesta esim. Bordo 1993; Macdonald 1995; Wolf 1992). Kulttuurissa vallitseva nuoruuden ja nuorekkaan ulkonäön arvostuksen mukaan naisten pitää pysyä ikuisesti tyttömäisinä. Tätä naisten ikuisen nuorekkuuden arvostusta tuotetaan siten, että muotilehdissä, naistenlehdissä, televisio-ohjelmissa, elokuvissa, mainoksissa ja kauneuskirurgiassa esitetään toistuvasti vanhenemisen merkit – harmaat hiukset, rypyt, velto iho – rumuudeksi, joka tulee poistaa tai peittää. Tulkitsen siis aineistoisani esiintyvän naisurheilijoiden tytöttelyn uusintavan ja vahvistavan kulttuurissa hallitsevaa nuorekkaan ulkonäön ja nuoruuden ihannointia ja vanhuuteen liittyviä negatiivisia käsityksiä.

Susan Bordo (1993, 23–33) on kritisoinut mainoksissa, elokuvissa ja tiedotusvälineissä esiintyvien naisten ulkonäkökuvausten yksipuolisuutta. Hänen mielestään yksipuoliset kuvaukset hävittävät ulkonäköön, ikään ja etnisyyteen liittyvää variaatiota. Esimerkiksi mainoskuvastoissa etusijalla on nuorekas, hoikka ja valkoinen naisruumis, kun taas näkymättömiin jäävät vanhat, lihavat tai ei-valkoiset naiset. Tutkimissani aineistoissa naisurheilijoiden ulkonäön kuvauk-

sisä korostuivat 1950-luvulta 1990-luvulle sellaiset ulkonäkömääreet kuten kaunis, naisellinen, solakka ja nuorekas. Samankaltaisina toistuvien kuvausten esiintyminen vuodesta toiseen tuottaa kauneuden ja laihuuden niin itsestään selväksi ihanteeksi, että sitä harvoin kyseenalaistetaan.

Tutkimusaineistoissani olleet naisten ulkonäön kuvaukset toistuvat samankaltaisina vuodesta toiseen. Aineistoista löytyi kuitenkin yksi kuvaus, jossa naiset eivät olleet ainoastaan passiivisia kauneusarvioiden kohteita vaan myös hyvin eläviä, liikkuvia, aktiivisia toimijoita. Eräässä Naisten Kymmistä kertovassa tekstissä osallistujia luonnehdittiin näin:

”Näitä naapurintyttöjä ei pääse tirkistelemään tuhmista lehdistä. Ohikulkevassa massassa on jotain paljon intiimimpää: vartaloita, jotka ovat muokkautuneet omista oloissaan, joita ei ole muokattu muiden katseita varten. Kahdenkymmenentuhannen naisen joukkoon mahtuu tuhansia kiloja ylipainoa, joka jokaisella on vähän eritavalla asettunut ja keinahtelee kunkin kummallisen kulun mukaan ... Kauniiden ja rohkeiden katsojat uskaltavat olla hikisenrentoja. Ylikasvaneet permanentit kostuvat kilometrien kertyessä, muovisankaisille silmälaseille tippuu pisaroita. Kasvot muuttuvat punaisenkirjaviksi ja rintaliivien reunuksiin nousee märät läntit. ... Toki monella on vartavasten luodut esiintymisasut, rusetit ja mielikuvitukselliset haalarit. Ne voisivat näyttää typeriltä: isot ihmiset leikkivät ilmapallot käsissä tekopirteästi pikkutyttöjä. Mutta katsojan ei kannata kiusaantua naisten puolesta, sillä he tietävät kyllä mitä tekevät. Heillä vain on varaa heittäytyä hölmöilemään, nauraa itselleen.”

(Helsingin Sanomat 31.5.1993, s. D3.)

Olen nimennyt Naisten Kymmistä kertovassa tekstissä representoituvan naisen groteskiksi naiseksi. Groteski (käsitteestä ks. Bahtin 1984) nainen ei pyri kaunistumaan miehistä katsetta varten, vaan nauttii liikkumisesta, toisten naisten seurasta ja leikittelee pukeutumisella. Groteskin naisen ruumis on elävä, liikkuva, hikoileva ja pursuilee yli ideaalisten kauneusmuottien. Naisten Kymmistä kertovassa artikkelissa (Helsingin Sanomat 31.5.1993, s. D3) ollut kuvaus naisten ulkonäöstä on erilainen kuin muut lehtiaineistoissa olleet kuvaukset. Se on tekstillisesti pitempi ja kertoo yksityiskohtaisesti naisten

ulkonäöstä, vaatteista, motoriikasta ja mielialoista juoksun aikana. Kuvauksessa korostuu naisten aktiivisuus esimerkiksi seuraavasti: Naiset ”uskaltavat olla hikisenrentoja” ja ”tietävät kyllä mitä tekevät”. Muiden aineistoissa olleiden kuvausten kaltainen se on kuitenkin siinä, että naiset on otettu tässäkin tekstissä kohteiksi, joiden ulkonäköön kiinnitetään huomiota. Lehtiaineistoissa olleet kuvaukset naisten ulkoisesta olemuksesta kertovat näin ollen siitä, että naiset ovat urheillessaankin ulkonäköä arvioivien katseiden kohteita.

Heteroseksualisoitu nainen

Tutkimusten (esim. Harris & Clayton 2002; Jamieson 1998; Kane & Lenskyj 1998; Wright & Clarke 1999) mukaan mediaurheilussa korostuu heteroseksuaalisuus. Tutkimusartikkeleissani olen selvittänyt myös sitä, miten aineistoissa esiintyvät naiset representoitiin heteroseksuaalisiksi naisiksi.

Aineistoina olevissa naistenlehti- ja sanomalehtiteksteissä esiintyi toistuvasti mainintoja naisurheilijoiden yksityiselämästä. Yksityiselämän kuvauksia olen analysoinut erityisesti naistenlehtiaineiston osalta. Naistenlehdet ovat lehtityyppi, jossa keskitytään yksityiselämään, kotiin, perheeseen, parisuhteeseen, seurusteluun, tunteisiin ja ihmissuhteisiin. Riitta Jallinojan (1997, 106–118) mukaan naistenlehtien tapa kirjoittaa yksityisestä on viime vuosikymmenien aikana lisääntynyt ja muuttunut yhä paljastavammaksi. Ennen 1970-luvun taitetta yksityiselämästä kirjoittaminen oli niukkaa. Aviosuhteesta mainittiin lyhyesti sen päätapahtumat kuten seurustelun alku, kihlajaiset, häät ja lasten syntymä. Henkilökohtaiset pohdinnat aviosuhteesta olivat harvinaisia. 1970-luvulta lähtien yksin eläminen ja aviosuhteen päätapahtumat ovat tulleet varsinaisiksi juttujen aiheiksi. Naistenlehdissä tunnetut henkilöt tilittävät tunteitaan ja kokemuksiaan nykyisestä tai entisestä parisuhteesta. Julkisuuden henkilöiden yksityiselämä on lehdille jatkuvan seurannan aihe ja lehdet pyrkivät nopeasti tekemään juttuja uusimmista parisuhteen vaiheista.

Jallinojan (1997) havaitsema muutos yksityisyydestä kirjoittamisessa näkyi myös aineistona olevissa naisurheilijoista kertovissa naistenlehtiartikkeleissa. Naisurheilijoiden yksityiselämästä kirjoittaminen on lisääntynyt. 1950- ja 1960-luvuilla naisten yksityiselämään viitattiin vain lyhyillä maininnoilla seurustelusta, kihlauksesta, avio-

liitosta ja lapsista. 1970-, 1980- ja 1990-luvuilla lehdissä oli yhtäältä artikkeleita, joissa keskeisenä aiheena oli naisurheilijoiden seurustelu, kihlajaiset tai häät. Teksteissä pohdittiin naisten urheilemisen vaikutuksia parisuhteeseen ja miesystävän tai aviomiehen suhtautumista naisten urheilu-uraan. Toisaalta lehdissä oli artikkeleita, joissa päähuomio kohdistui naisten urheilu-uraan ja seurusteluun tai avioliittoon viitattiin vain lyhyin maininnoin. Kun naistenlehdissä kerrottiin 1950-luvulta 1990-luvulle naisurheilijoiden seurustelusta, avioliitosta tai perhesuhteista, niin usein samalla tuotiin esille miesystävien, entisten miesystävien, aviomiesten, avomiesten, isien tai veljien urheiluharrastukset ja -saavutukset, mikä vei huomioita pois naisten urheilemisesta.

Naistenlehtiaineistossa esiintyi vuodesta toiseen toistuvasti mainintoja naisurheilijoiden miessuhteista, seurustelusta, avo- tai avioliitoista. Lisäksi niiden naisurheilijoiden kohdalla, joilla artikkelin kirjoitushetkellä ei ollut miesystävää, avo- tai aviomiestä, kerrottiin usein entisistä miessuhteista tai naisia pyydettiin kuvaamaan unelmiensa aviomiestä. Näin ollen liittämällä naisten yhteyteen viittauksia miehistä naisurheilijat representoidaan heteroseksuaalisiksi naisiksi. Myös muissa maissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Jamieson 1998; Kane & Lenskyj 1998; Wright & Clarke 1999) on todettu, että tiedotusvälineissä naisurheilijoita heteroseksualisoidaan viittauksilla seurustelusuhteisiin miesten kanssa.

Naisten Kymppi on jokakeväinen ei-kilpailullinen naisten massajuoksu, jossa keskitytään hauskanpitoon, liikunnaniloon ja naisten yhdessäoloon. Tapahtumasta kirjoitetuissa artikkeleissa naiset representoitiin heteroseksuaalisiksi naisiksi kertomalla toistuvasti naisista suhteesta miehiin. Teksteissä tuotiin esille, kuinka miehet kerääntyivät juoksureitin varrelle katsomaan ja kannustamaan naisia ja kuinka miehet kukittivat, halasivat ja suutelivat maaliin asti juosseita naisia. Lisäksi toimittajat kyselivät paikalla olleiden miesten mielipiteitä naisten ulkonäöstä. Naisten Kymppiä nimitettiin eräässä artikkelissa jopa 'poikamiehen unelmapäiväksi'. Teksteissä toistuvat maininnat miehistä, miesten toiminnasta tilaisuudessa ja miesten mielipiteistä naisista vievät huomiota pois tapahtuman naiskeskeisyydestä.

Tutkimissani naistenlehti- ja sanomalehtiaineistoissa heteroseksuaalisuus on kirjoitettuna sisään myös kuvauksiin naisten ulkonäöstä. Ulkonäön kuvauksissa korostuivat 1950-luvulta 1990-luvulle sellai-

set määreet kuten 'kaunis', kaunotar', 'solakka' ja 'hymyilevä'. Tämänkaltaiset ulkoisen olemuksen määreet on usein konventionaalisesti yhdistetty lehdissä, elokuvissa ja viihteessä heteroseksuaalisuuteen (aiheesta esim. Griffin 1992; Harris & Clayton 2002; Kane & Lenskyj 1998).

Feministisen urheilututkimuksen piirissä on keskusteltu (esim. Creedon 1998; Griffin 1992; Hargreaves 1994; Kolnes 1995; Krane 2001; Lenskyj 1994) siitä, mikä on naisten oma osuus siinä, että tiedotusvälineet kiinnittävät huomiota naisten ulkonäköön. Koska naisurheilijoiden on ollut vaikea saada mediajulkisuutta hyvien suoritusten ja saavutusten vuoksi, he ovat pyrkineet herättämään toimittajien¹² kiinnostusta ulkonäkönsä avulla. Heteroseksuaalisen naiselliseksi mielletty ulkonäkö saa eniten huomiota tiedotusvälineissä, joten monet naisurheilijat ovat ulkonäössään korostaneet näitä naisellisuuden merkkejä. He ovat käyttäneet meikkiä, koruja tai paljastavia asuja joko kilpailujen aikana tai niiden jälkeen lehdistötilaisuuksissa.¹³ Esimerkiksi amerikkalainen pikajuoksija Florence Griffith-Joyner ja suomalainen pituushyppääjä Ringa Ropo pääsivät 1980-luvulla esille mediassa paljastavien urheiluasujensa vuoksi jo ennen kuin he saavuttivat menestystä. Viime vuosina naistennispelaajien ulkonäköön on kiinnitetty runsaasti huomiota tiedotusvälineissä. Heteroseksuaalisesti naisellinen ulkonäkö lisää myös naisurheilijoiden mahdollisuuksia saada sponsorisopimuksia. Ulkonäön korostaminen helpottaa median uutiskynnyksen ylittämistä, mutta aiheuttaa samalla naisurheilijoille ongelmia; heidän urheilemistaan ei oteta vakavasti.

Naisurheilijat ovat itse aktiivisina toimijoina tuoneet esille ulkonäköään. Tutkimusten mukaan (esim. Creedon 1998; Griffin 1992; Hargreaves 1994; Kolnes 1995; Krane 2001; Lenskyj 1994) kaikki naisurheilijoiden heteroseksuaalisuutta korostavat ulkonäköesitykset eivät kuitenkaan ole olleet vapaaehtoisia. Esimerkiksi joukkuelajeissa joukkueen johto voi määrätä naiset käyttämään joko kilpailujen aikana tai sen jälkeen meikkiä, koruja, kireitä ja paljastavia vaatteita. Naisurheilijoiden pukeutumiskontrollilla on pyritty luomaan jouk-

¹² Suurin osa urheilutoimittajista on miehiä.

¹³ Naisurheilijat (esim. australialaiset jalkapalloilijat ja suomalaiset jääkiekkoilijat) ovat myös hankkineet mediahuomiota ja rahaa toimintaansa tekemällä ns. nakukalentereita.

kueelle tai lajille heteroimagoa, mikä helpottaa mediajulkisuuden ja sponsoreiden saamista. Lisäksi naisten heteroseksikkäällä ulkomuodolla on pyritty lisäämään miesyleisön kiinnostusta naisten urheilusta kohtaan. Naisurheilijoiden heteroseksuaalisen ulkonäön korostamisella piilotetaan ja tehdään näkymättömiksi ei-heteroseksuaaliset naisurheilijat.

5. POHDINTA

Olen työssäni tutkinut Urheilevan Naisen rakentumista naistenlehti- ja sanomalehtiteksteissä selvittämällä aineistoissa esiintyvien naisten representoimista. Käyttämäni aineistot ovat harkinnanvaraisia ja rajoitettuja poimintoja lehtien urheilutekstitarjonnasta 1950-luvulta 1990-luvulle. Aineistot olen rajannut tiettyihin ajankohtiin ja lajeihin. Näin ollen aineistojen pohjalta ei ole mahdollista vetää tarkkoja johtopäätöksiä ja yleistyksiä siitä, millaisia muutoksia ajan kuluessa on tapahtunut. Sen sijaan olen ollut kiinnostunut erilaisissa aineistoissa esiintyvistä yhteisistä ja toistuvista piirteistä.

Representoimisen toistumisen tarkastelu on tärkeää, sillä toistuesaan samankaltaisina lehdestä toiseen representaatiot tuottavat tietyt tavat puhua, esimerkiksi naisten ulkonäöstä, niin itsestään selviksi, että niitä ei helposti aseteta kyseenalaiseksi eikä näin ollen kritisoida ja pyritä muuttamaan. Representaatioiden toistumisella tekstistä toiseen voi olla naisten kannalta negatiivisia ideologisia seurauksia. Esimerkiksi huomion kiinnittäminen toistuvasti naisurheilijoiden ulkonäköön vie huomion pois naisten suorituksista ja saavutuksista.

Tutkimani urheilutekstiaineistot olivat sisällöltään moninaisia ja ristiriitaisia. Teksteissä kerrottiin naisten urheilusaavutuksista ja -suorituksista. Lisäksi teksteissä oli kuvauksia naisten ulkonäöstä ja yksityiselämästä. Naiset representoitiin yhtäältä kaunottariksi ja groteskeiksi naisiksi ja toisaalta heteroseksuaalisiksi naisiksi. Naiset representoitiin yhtäältä hyviksi urheilijoiksi, jopa urheilusankariksi, ja toisaalta naisten urheilemista trivialisoitiin ja marginalisoitiin monin tavoin. Muissa maissa tehdyissä mediaurheilun tutkimuksissa on saatu samankaltaisia tuloksia kuin tässä suomalaisiin naistenlehti- ja sanomalehtiteksteihin kohdistuvassa tutkimuksessa.

Käytän käsitettä diskurssi, kun pyrin tulkitsemaan eri aineistoissa esiintyvää moninaisuutta, toistuvuutta ja ristiriitaisuutta. Diskurssilla tarkoitan tällöin enemmän tai vähemmän vakiintuneita tapoja puhua jostain asiasta. Diskurssit asettavat rajoja representoimiselle; millaiseksi jokin representoidaan ja miten representoidaan. Esimerkiksi urheilua koskevat diskurssit määrittävät, miten urheilusaavutuksia

ja urheilusuorituksia representoidaan, millainen suoritus ja saavutus arvotetaan hyväksi ja millainen ei. Tulkitsen tutkimissani erilaisissa tekstiaineistoissa esiintyvän toistuvan, moninaisen ja ristiriitaisen representoimisen ilmentävän sitä, että tutkimani tekstit eivät ole erillisiä tekstisaarekkeita, vaan yhteydessä toisiinsa diskurssien kautta. Tutkimissani naistenlehti- ja sanomalehtiteksteissä realisoituu ja uusiintuu erilaisia diskursseja eli tutkimusaineistojani laajempia tapoja ajatella ja puhua kilpaurheilusta, sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Olen työssäni käyttänyt rajattuja aineistoja. Aineistot ovat keskittyneet vain tiettyihin vuosiin, tiettyihin urheilutapahtumiin ja vain muutamiiin lajeihin. Jatkotutkimusvaiheessa, etenkin jos halutaan selvittää mitä muutoksia urheilukirjoittelussa on tapahtunut vuosien myötä, olisi syytä kerätä laajemmat aineistot useimmilta vuosilta ja lisätä lajikirjoa. Aineistoni keskittyivät yksilöurheiluun, joten tutkimusta pitäisi laajentaa naisten joukkueurheilun suuntaan. Lisäksi aineistoja voisi kerätä Helsingin Sanomien ja Aamulehden ohella muista sanomalehdistä sekä urheilun erikoislehdistä tai eri lajien omista lehdistä.

Olen työssäni keskittynyt tekstiin ja sen lähilukuun. Tutkimusta kannattaisi jatkaa ottamalla analyysin kohteeksi myös artikkeleiden kuvat. Lisäksi tutkimus tarkentuisi, jos huomion kohteeksi otettaisiin erikseen artikkeleiden otsikot, väliotsikot, ingressit ja leipätekstit. Tekstianalyysiä voisi myös syventää soveltamalla erilaisia tekstin lingvistisiä analyysimenetelmiä. Tekstien ja kuvien ohella jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa selvittää toimittajien haastattelujen avulla eri urheilutoimitusten käytäntöjä eli sitä prosessia, jossa valikoidaan, mitä naisten ja miesten urheilemisesta tulee näkyville urheiluuutisissa.

Tutkimuksessani painopiste on ollut naisten urheilemisessä, miesten urheilemista käsitteleviä aineistoja olen käyttänyt vain osassa artikkeleita vertailuaineistona. Jatkotutkimuksessa voisi keskittyä vain miesten urheilemisestä kertoviin artikkeleihin ja selvittää Urheilevan Miehen rakentumista mediaurheilussa. Tällöin feministisen urheilututkimuksen rinnalla käytettäisiin maskuliinisuuksien tutkimuksen keskusteluja miehistä ja urheilusta. Olen työssäni tulkinnut naisten yksityiselämän kuvausten ja viittausten miehiin representoivan nai-

set heteroseksuaalisiksi. Yhtenä jatkotutkimustehtävänä voisi olla selvittää tarkemmin eri seksuaalisuuksien ilmenemistä kuvissa ja teksteissä.

Olen tutkinut aineistoina olevia lehtitekstejä lukukulmasta, jossa painottuu feministinen urheilututkimus. Feministisessä urheilututkimuksessa on ollut keskeisenä intressinä tuoda esille naisten toissijaisuus urheilussa ja tutkia, miten tätä toissijaisuutta tuotetaan, ylläpidetään ja vahvistetaan. Väitöskirjaan sisältyvät artikkelit liittyvät tähän tutkimusintressijatkumoon. Olen tuonut esille, miten eri tavoin naisurheilijoita representoidaan lehtiteksteissä. Tutkimusten mukaan urheilussa vallitsee edelleen sukupuolihierarkia, jossa miesten toiminta on etusijalla ja naisten paikkana on toiseus. Näin ollen tutkimukset, joissa selvitetään, millaista käsitystä naisten urheilemisesta tiedotusvälineissä tuotetaan, ovat myös tulevaisuudessa edelleen ajankohtaisia ja hyödyllisiä.

Kirjallisuus

- Alexander, Sue 1994: Newspaper Coverage of Athletics as a Function of Gender. *Women's Studies International Forum* 17:6, 655–662.
- Allard, Erik 2001: Urheilu kansakunnan rakentajana. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa (toim.): *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2000. Atena kustannus Oy, Jyväskylä. 13–25.
- Anttonen, Anneli 1997: *Feminismi ja sosiaalipoliittinen. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere University Press, Tampere.
- Bahtin, Mihail 1984: *Rabelais and His World*. Indiana University Press, Bloomington.
- Beasley, Chris 1999: *What is Feminism? An Introduction to Feminist Theory*. Sage, London.
- Bennington, Geoffrey 1990: Postal Politics and the Institution of the Nation. Teoksessa Bhabha, Homi K. (toim.): *Nation and Narration*. Routledge, London. 121–137.
- Bernstein, Alina 2002: Is it Time for a Victory Lap? Changes in the Media Coverage of Women in Sport. *International Review for the Sociology of Sport* 37:3–4, 415–428.
- Birrell, Susan J. 1988: Discourses on the Gender/Sport Relationship: From Women in Sport to Gender Relations. *Exercise and Sport Science Reviews* 16, 459–502.
- Birrell, Susan 1990: Women of Color: Critical Autobiography and Sport. Teoksessa Messner, Michael A. & Sabo, Don F. (toim.): *Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 185–199.
- Birrell, Susan & Theberge, Nancy 1994a: Feminist Resistance and Transformation in Sport. Teoksessa Costa, D. Margaret & Guthrie, Sharon R. (toim.): *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 361–376.
- Birrell, Susan & Theberge, Nancy 1994b: Ideological Control of Women in Sport. Teoksessa Costa, D. Margaret & Guthrie, Sharon R. (toim.): *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 341–359.

- von Bonsdorff, Pauline & Seppä, Anita 2002 (toim.): *Kauneuden sukupuoli. Näkökulmia feministiseen estetiikkaan*. Gaudeamus, Helsinki.
- Bordo, Susan 1993: *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*. University of California Press, Berkeley.
- Borish, Linda J. 1996: Women at the Modern Olympic Games: An Interdisciplinary Look at American Culture. *Quest* 48, 43–56.
- Boutillier, Mary A. & SanGiovanni, Lucinda 1983: *The Sporting Woman*. Human Kinetics, Champaign.
- Bryson, Lois 1990: Challenges to Male Hegemony in Sport. Teoksessa Messner, Michael A. & Sabo, Don A. (toim.): *Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 173–184.
- Butler, Judith 1990: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Butler, Judith 1993: *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of 'sex'*. Routledge, New York.
- Cahn, Susan K. 1994: *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth-century Women's Sport*. Free Press, New York.
- Collin, Helena & Vuori, Sanna 1999: *Naiset television urheilu-uutisissa*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasosiologian pro gradu-tutkielma.
- Creedon, Pamela J. 1998: Women, Sport and Media Institutions: Issues in Sports Journalism and Marketing. Teoksessa Wenner, Lawrence A. (toim.): *MediaSport*. Routledge, London. 88–99.
- Daddario, Gina 1994: Chilly Scenes of the 1992 Winter Games: The Mass Media and the Marginalization of Female Athletes. *Sociology of Sport Journal* 11:3, 275–288.
- Davis, Kathy 1995: *Reshaping the Female Body: The Dilemma of Cosmetic Surgery*. Routledge, London.
- Dewar, Alison 1993a: Sexual Oppression in Sport: Past, Present and Future Alternatives. Teoksessa Ingham, Alan G. & Loy, John W. (toim.): *Sport in Social Development. Traditions, Transitions and Transformations*. Human Kinetics, Champaign. 147–165.
- Dewar, Alison 1993b: Would All the Generic Women in Sport Please Stand Up? Challenges Facing Feminist Sport Sociology. *Quest* 45:2, 211–229.

- Duncan, Margaret C., Messner, Michael A., Williams, Linda & Jensen, Kerry 1994: Gender Stereotyping in Televised Sports. Teoksessa Birrell, Susan & Cole, Cheryl L. (toim.): *Women, Sport and Culture*. Human Kinetics, Champaign. 249–272.
- Duncan, Margaret C. & Messner, Michael A. 1998: The Media Image of Sport and Gender. Teoksessa Wenner, Lawrence A. (toim.): *Media-Sport*. Routledge, London. 170–185.
- Dworkin, Shari L. & Messner, Michael A. 2002: Just Do ... What? Sport, Bodies, Gender. Teoksessa Scraton, Sheila & Flintoff, Anne (toim.): *Gender and Sport: A Reader*. Routledge, London. 17–29.
- Eichberg, Henning 1987: *Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä*. Vastapaino, Tampere.
- Elueze, R. & Jones, Robyn L. 1998: A Quest for Equality: A Gender Comparison of the BBC's TV Coverage of the 1995 World Athletics Championships. *Women in Sport and Physical Activity Journal* 7:1, 45–67.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere.
- Foucault, Michel 1980: *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Helsinki.
- Freedman, Jane 2001: *Feminism*. Open University Press, Buckingham.
- Griffin, Pat 1992: Changing the Game: Homophobia, Sexism and Lesbians in Sport. *Quest* 44:2, 251–265.
- Hall, Ann M. 1984: Towards a Feminist Analysis of Gender Inequality in Sport. Teoksessa Theberge, Nancy & Donnelly, Peter (toim.): *Sport and the Sociological Imagination*. Texas Christian University, Fort Worth. 82–103.
- Hall, Ann M. 1990: How Should We Theorize Gender in the Context of Sport? Teoksessa Messner, Michael A. & Sabo, Don F. (toim.): *Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 223–239.
- Hall, Ann M. 1996: *Feminism and Sporting Bodies. Essays on Theory and Practice*. Human Kinetics, Champaign.
- Hall, Stuart 1997 (toim.): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage, London.
- Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. (Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman.) Vastapaino, Tampere.

- Halonen, Irma Kaarina 1999: *Matka journalismin sukupuolittumisen strategisille alueille*. Acta Universitatis Tamperensis 669. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Haraway, Donna J. 1991: *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. Free Association, London.
- Hargreaves, Jennifer 1986: Where's the Virtue? Where's the Grace? A Discussion of the Social Production of Gender Relations in and through Sport. *Theory, Culture and Society* 3:1,109–121.
- Hargreaves, Jennifer 1990: Gender on the Sports Agenda. *International Review for the Sociology of Sport* 25:4, 287–308.
- Hargreaves, Jennifer 1994: *Sporting Females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. Routledge, London.
- Hargreaves, Jennifer 2000: *Heroines of Sport. The Politics of Difference and Identity*. Routledge, London.
- Harris, John & Clayton, Ben 2002: Femininity, Masculinity, Physicality and the English Tabloid Press. A Case of Anna Kournikova. *International Review for the Sociology of Sport* 37:3–4, 397–413.
- Heinilä, Kalevi 1998a: Changing International Sport and the Role of the Athlete. Teoksessa Vuolle, Pauli (toim.): *Sport in Social Context by Kalevi Heinilä. Commemorative Book in Honour of Professor Kalevi Heinilä*. Studies in Sport, Physical Education and Health 50. University of Jyväskylä, Jyväskylä. 147–154.
- Heinilä, Kalevi 1998b: Elite Sport in Transition. Teoksessa Vuolle, Pauli (toim.): *Sport in Social Context by Kalevi Heinilä. Commemorative Book in Honour of Professor Kalevi Heinilä*. Studies in Sport, Physical Education and Health 50. University of Jyväskylä, Jyväskylä. 155–165.
- Häyrinen, Reijo & Laine, Leena 1989: *Suomi urheilun suurvaltana*. (Toim. Erkki Vasara). Liikuntatieteellinen seura, Helsinki.
- Jackson, Stevi & Jones, Jackie 1998 (toim.): *Contemporary Feminist Theories*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Jallinoja, Riitta 1997: *Moderni säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jamieson, Katherine M. 1998: Reading Nancy Lopez: Decoding Representations of Race, Class and Sexuality. *Sociology of Sport Journal* 15:4, 343–358.

- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: *Diskurssianalyysin aakoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Jones, Ray, Murrell, Audrey J. & Jackson, Jennifer 1999: Pretty versus Powerful in the Sports Pages. Print Media Coverage of U.S. Women's Olympic Gold Medal Winning Teams. *Journal of Sport & Social Issues* 23:2, 183–192.
- Järvinen, Henry 1994: Liikunnan ja urheilun joukkotiedotus. Teoksessa *Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Tieteellinen katsaus*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90, Jyväskylä. 121–135.
- Kane, Mary Jo 1995: Resistance/Transformation of the Oppositional Binary: Exposing Sport as a Continuum. *Journal of Sport & Social Issues* 19:2, 191–218.
- Kane, Mary Jo & Lenskyj, Helen J. 1998: Media Treatment of Female Athletes: Issues of Gender and Sexualities. Teoksessa Wenner, Lawrence A. (toim.): *MediaSport*. Routledge, London. 186–201.
- Kane, Mary Jo & Parks, Janet B. 1992: The Social Construction of Gender Difference and Hierarchy in Sport Journalism. Few New Twists on Very Old Themes. *Women in Sport and Physical Activity Journal* 1:1, 49–83.
- Kinkema, Kathleen M. & Harris, Janet C. 1998: MediaSport Studies: Key Research and Emerging Issues. Teoksessa Wenner, Lawrence A. (toim.): *MediaSport*. Routledge, London. 27–54.
- Knoppers, Annelies & Elling, Agnes 2004: “We Do Not Engage in Promotional Journalism” Discursive Strategies Used by Sport Journalists to Describe the Selection Process. *International Review for the Sociology of Sport* 39:1, 57–73.
- Koivunen, Anu 2000: Teresa de Lauretis: Sosiaalisen ja subjektiivisen rajankäyntiä. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): *Feministejä – Aikamme ajatteli joita*. Vastapaino, Tampere. 85–114.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne 1996 (toim.): *Avainsanat – 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Kolnes, Liv-Jorunn 1995: Heterosexuality as an Organizing Principle in Women's Sport. *International Review for the Sociology of Sport* 30:1, 61–79.

- Kosonen, Ulla 2005: "To Not Just Live My Life, But To Create It.": A Life of Feminist Researcher Arja Laitinen. Teoksessa Markula, Pirkko (toim.): *Feminist Sport Studies. Sharing Experiences of Joy and Pain*. State University of New York Press, New York. 25–44.
- Kosonen, Ulla, Laitinen, Arja & Pirinen, Riitta 1988: Liikuntakulttuuri ja naiset – keskustelua Liina-projektista. Teoksessa Simonen, Leila (toim.): *Naistutkimuksen ajankohtaisia ongelmia*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen sarja C 30, Tampere. 101–122.
- Krane, Vikki 2001: We Can Be Athletic and Feminine, But Do We Want To? Challenging Hegemonic Femininity in Women's Sport. *Quest* 53:1, 115–133.
- Laine, Leena 1984: *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917*. Osa I. Liikuntatieteellinen seura 93A, Helsinki.
- Laine, Leena 1991: Kropp, idrott och kvinnohistoria. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 12:4, 48–58.
- Laine, Leena 1996: Kuinka ylittää rajat? Naiset pohjoismaisissa urheilujärjestöissä. Teoksessa Nevala, Arto (toim.): *Olympialaiset ja naisliikunta – Satavuotiaat*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1996, Helsinki. 39–52.
- Laine, Leena 1998: How to Cross Borders: Women and Sports Organizations in the Nordic Countries. *The International Journal of the History of Sport* 15:1, 194–205.
- Laitinen, Arja 1989: On Movement Culture by and for Women: A Process-oriented Approach to Research. Teoksessa Raivio, Marjo (toim.): *Proceedings of the Jyväskylä Congress on Movement and Sport in Women's Life. August 17–21, 1987, Jyväskylä, Finland*. Vol. I History and Sociology. Reports of Physical Culture and Health 66. The Press of the University of Jyväskylä, Jyväskylä. 208–228.
- de Lauretis, Teresa 1987: *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film and Fiction*. Indiana University Press, Bloomington.
- de Lauretis, Teresa 2004: *Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuoliesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta*. (Toim. Anu Koivunen). Vastapaino, Tampere.
- Lehtonen, Mikko 1996: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Vastapaino, Tampere.

- Lenskyj, Helen 1986: *Out of Bounds: Women, Sport and Sexuality*. The Women's Press, Toronto.
- Lenskyj, Helen J. 1994: Sexuality and Femininity in Sport Contexts: Issues and Alternatives. *Journal of Sport & Social Issues* 18:4, 356–376.
- Lenskyj, Helen J. 1998; 'Inside Sport' or 'on the Margins'? Australian Women and the Sport Media. *International Review for the Sociology of Sport* 33:1, 19–32.
- Leppänen, Taru 2000: *Viulisti, musiikki ja identiteetti. Sibeliuksen viulukilpailu suomalaisessa mediassa 1995*. Suomen etnomusikologinen seura 6, Helsinki.
- Liljeström, Marianne 2004 (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere.
- Macdonald, Myra 1995: *Representing Women: Myths of Femininity in the Popular Media*. Arnold, London.
- Markula, Pirkko 1995: Firm but Shapely, Fit but Sexy, Strong but Thin: The Postmodern Aerobicizing Female Bodies. *Sociology of Sport Journal* 12:4, 424–453.
- Maynard, Mary 2002: "Race", Gender and the Concept of "Difference" in Feminist Thought. Teoksessa Scraton Sheila & Flintoff, Anne (toim.): *Gender and Sport: A Reader*. Routledge, London. 111–126.
- Messner, Michael A., Duncan, Margaret C. & Cooky, Cheryl 2003: Silence, Sports Bras and Wrestling Porn. Women in Televised Sports News and Highlights Shows. *Journal of Sport & Social Issues* 27:1, 38–51.
- Metheny, Eleanor 1965: *Connotations of Movement in Sport and Dance*. William G. Brown, Dubuque.
- Mills, Sara 1995: *Feminist Stylistics*. Routledge, London.
- Mills, Sara 1997: *Discourse*. Routledge, London.
- Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta 2001 (toim.): *Nainen/naiseus/naisellisuus*. Tampere University Press, Tampere.
- Olofsson, Eva 1989: *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Umeå universitet, Umeå.
- Pedersen, Paul M. 2002: Examining Equity in Newspaper Photographs. A Content Analysis of the Print Media Photographic Coverage of Interscholastic Athletics. *International Review for the Sociology of Sport* 37:3–4, 303–318.

- Pietilä, Veikko 1995: *Tv-uutisista, hyvää iltaa. Merkityksen ulottuvuudet televisiuutisjutuissa*. Vastapaino, Tampere.
- Pirinen, Riitta 1993: *Hymyn takana piilee voimainen. Naisurheilijahahmojen representoimat naiseudet naistenlehdissä 1950-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasosiologian lisensiaatin työ.
- Pirinen, Riitta 2001: Naiseus nyrkkeilyhanskassa. Teoksessa Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim.): *Nainen/naiseus/naisellisuus*. Tampere University Press, Tampere. 142–156.
- Pulkkinen, Tuija 2000: Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreettikko. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Vastapaino, Tampere. 43–60.
- Pänkäläinen, Seppo 1998: *Suomalainen urheilujournalismi*. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi XV, Helsinki.
- Rojola, Sanna 2000: Donna Haraway – Mieluummin kyborgi kuin jumalatar. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Vastapaino, Tampere. 137–160.
- Roth, Amanda & Basow, Susan A. 2004: Femininity, Sports and Feminism. Developing a Theory of Physical Liberation. *Journal of Sport & Social Issues* 28:3, 245–265.
- Scraton, Sheila & Flintoff, Anne 2002: Sport Feminism: The Contribution of Feminist Thought to Our Understandings of Gender and Sport. Teoksessa Scraton, Sheila & Flintoff, Anne (toim.): *Gender and Sport: A Reader*. Routledge, London. 30–46.
- Talbot, Margaret 1997: Kohti kokemuksen tutkimusta. *Liikunta & tiede* 34:4, 22–23.
- Talbot, Margaret 2002: Playing with Patriarchy: The Gendered Dynamics of Sports Organizations. Teoksessa Scraton, Sheila & Flintoff, Anne (toim.): *Gender and Sport: A Reader*. Routledge, London. 277–291.
- Tervo, Mervi 2003: *Geographies in the Making: Reflections on Sports, the Media and National Identity in Finland*. University of Oulu. Department of Geography, Oulu.
- Teva, Tarja 1995: Pieni maailma – miesten maailma? David Lodgen yliopistoromaani ”Maailma on pieni” naisopiskelijan silmin. Teoksessa

- Lehtonen, Mikko (toim.): *Aatamin puvussa. Liaanilla Hemingwaysta Königiin*. Tampereen yliopisto. Yleisen kirjallisuustieteen julkaisuja 28. 171–186.
- Theberge, Nancy 1987: Sport and Women's Empowerment. *Women's Studies International Forum* 10:4, 387–393.
- Theberge, Nancy & Birrell, Susan 1994: Structural Constraints Facing Women in Sport. Teoksessa Costa, D. Margaret & Guthrie, Sharon R. (toim.): *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*. Human Kinetics, Champaign. 331–340.
- Theberge, Nancy & Cronk, Alan 1986: Work Routines in Newspaper Sports Departments and the Coverage of Women's Sports. *Sociology of Sport Journal* 3:3, 195–203.
- Toohey, Kristine 1997: Australian Television, Gender and the Olympic Games. *International Review for the Sociology of Sport* 32:1, 19–29.
- Tuggle, C. A. & Owen, Anne 1999: A Descriptive Analysis of NBC's Coverage of the Centennial Olympics. The "Games of the Woman"? *Journal of Sport & Social Issues* 23:2, 171–182.
- Urquhart, Jim & Crossman, Jane 1999: The Globe and Mail Coverage of the Winter Olympic Games. A Cold Place for Women Athletes. *Journal of Sport & Social Issues* 23:2, 193–202.
- Vincent, John 2004: Game, Sex, and Match: The Construction of Gender in British Newspaper Coverage of the 2000 Wimbledon Championships. *Sociology of Sport Journal* 21:4, 435–456.
- Vincent, John, Imwold, Charles, Masemann, Vandra & Johnson, James T. 2002: A Comparison of Selected 'Serious' and 'Popular' British, Canadian and United States Newspaper Coverage of Female and Male Athletes Competing in the Centennial Olympic Games. Did Female Athletes Receive Equitable Coverage in the 'Games of the Women'? *International Review for the Sociology of Sport* 37:3–4, 319–335.
- Virtapohja, Kalle 1998: *Sankareiden salaisuudet. Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä*. Atena kustannus Oy, Jyväskylä.
- Wenner, Lawrence A. 1998 (toim.): *MediaSport*. Routledge, London.
- Whinship, Janice 1988: Hävitä stereotyyppi, kadotat saippuaopperan. *Tiedotustutkimus* 11:3, 3–8.

- Whitson David 1998: Circuits of Promotion: Media, Marketing and the Globalization of Sport. Teoksessa Wenner, Lawrence A. (toim.): *MediaSport*. Routledge, London. 57–72.
- Wolf, Naomi 1992: *The Beauty Myth. How Images of Beauty are Used Against Women*. Doubleday, New York.
- Wright, Jan & Clarke, Gill 1999: Sport, the Media and the Construction of Compulsory Heterosexuality. A Case Study of Women's Rugby Union. *International Review for the Sociology of Sport* 34:3, 227–243.
- Young, Iris Marion 1989: Throwing Like a Girl. A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility and Spatiality. Teoksessa Allen, Jeffner & Young, Iris Marion (toim.): *The Thinking Muse. Feminism and Modern French Philosophy*. Indiana University Press, Bloomington. 51–70.
- Zoonen, Liesbet van 1994: *Feminist Media Studies*. Sage, London.

LIITE

Artikkeleiden esittely

Tutkimuksen tarkoitus, aineistot ja analyysi

Artikkeli I

Pirinen, Riitta 1995: Naisurheilijat näyttävät naisilta – tekstimuotokuvia naisurheilijoista. Teoksessa Tuomisto, Anja & Uusikylä, Heli (toim.): *Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen*. SKS, Helsinki. 122–133.

Artikkelissa selvitin naisurheilijoiden representoimista naistenlehdissä. Erityisesti tarkastelin naisten ulkonäön representoimista. Tutkimusaineistona käytin naistenlehtiä. Naistenlehtiaineiston keräsin seuraavista lehdistä: Eeva, Kotiliesi, Kauneus ja Terveys, Me Naiset ja Uusi Nainen. Perusaineistona olivat kaikki vuosina 1952, 1956, 1960, 1964, 1968, 1972, 1976, 1980 ja 1984 naistenlehdissä olleet artikkelit naisurheilijoista. Aineiston koko oli 112 naisurheilija-artikkelia. Kävin kaikki artikkelit läpi ja keräsin niistä naisten ulkonäköä kuvaavat maininnat. Tekstien analyysissä tarkastelin, millaiseksi naisten ulkonäkö esitetään ja miten. Tutkin myös esiintyikö aineistoissa ulkonäköä luonnehtivia vastakohtapareja kuten esimerkiksi kaunis/ruma. Lopuksi pohdin naisurheilijoiden representaatioiden eli tekstimuotokuvien kulttuurisia rakennusaineiksia ja käyttötarkoituksia.

Artikkeli II

Pirinen, Riitta 1997: The Construction of Women's Positions in Sport: A Textual Analysis of Articles on Female Athletes in Finnish Women's Magazines. *Sociology of Sport Journal* 14:3, 290–301.

Tutkimusartikkelissa II jatkoin naistenlehtien tutkimista. Tavoitteenani oli selvittää naisurheilijoiden representoimista suomalaisissa naistenlehdissä. Kuinka representaatioilla rakennetaan hierarkkista järjestystä naisten välille? Kuinka tätä hierarkkista järjestystä puretaan? Lisäksi pohdin naisten välisten hierarkkisten järjestysten

ja sukupuolten hierarkkisten järjestysten yhteyttä. Käytin artikkelissa representaatioiden rakentamista hierarkkisista paikoista käsitettä 'disempowering positions' ja ei-hierarkkisista paikoista käsitettä 'empowering positions.' Keräsin naistenlehtiaineiston seuraavista lehdistä: Eeva, Kotiliesi, Kauneus ja Terveys, Me Naiset ja Uusi Nainen. Aineistona käytin vuosina 1952, 1964, 1972, 1984 ja 1992 ilmestyneitä naistenlehtiä, joista keräsin kaikki naisurheilijoita käsittelevät artikkelit. Tekstianalyysin aloitin lukemalla artikkelit (82 kpl) lävitse ja ryhmittelemällä naisurheilijoita kuvaavat tekstikohdat seuraavasti: urheilemista koskevat tekstikohdat, ulkonäköä koskevat tekstikohdat ja yksityiselämää koskevat tekstikohdat. Seuraavassa vaiheessa analysoin näitä tekstikohtia kysymällä, mitä teksteissä on sanottu ja millä tavoin.

Artikkeli III

Pirinen, Riitta 1997: Catching up with Men? Finnish Newspaper Coverage of Women's Entry into Traditionally Male Sports. *International Review for the Sociology of Sport* 32:3, 239–249.

Alkuperäisenä tarkoitukseni oli keskittyä siihen, miten naisurheilijoita trivialisoiitiin. Aineistossa esiintyvä representoimisen ristiriitaisuus eli se, että naisten urheilemista yhtäältä trivialisoiitiin ja toisaalta naiset representoiitiin hyväksi urheilijoiksi, alkoi kuitenkin tekstejä lukiessa kiinnostaa enemmän kuin pelkästään trivialisoinnin tutkiminen. Näin ollen muutin tutkimustehtävääni ja otin trivialisoinnin sijasta lähtökohdaksi ristiriitaisen representoimisen. Tulkitsin ristiriitaisuuden ilmentävän sitä, että teksteissä realisoituu ja rakentuu kaksi jännitteistä diskurssia, jotka rakentavat sukupuolten välisiä suhteita urheilussa. Tutkimustehtäväksi muotoutui siten selvittää, miten sukupuolten välisiä suhteita rakentavat diskurssit realisoituvat teksteissä. Käsitteen diskurssi avulla yhdistin tutkimani lehtitekstit laajempiin yhteyksiin eli tapoihin puhua naisten asemasta urheilussa. Aineistona käytin Helsingin Sanomien lehtiartikkeleita, joissa kerrottiin naisten moukarinheitosta, kolmiloikasta, seiväshypystä, nyrkkeilystä ja mäkihypystä. Nämä lajit ovat kilpailulajeina naisille suhteellisen uusia, virallinen kilpailutoiminta alkoi vasta 1990-luvulla. Vuosia 1994 ja 1995 koskeva aineisto, 35 artikkelia, ajoittuu siten kilpailutoiminnan alkuvuosiin. Analyysissä keskityin naisten urheilemista ja urheilutapahtumia koskeviin tekstikohtiin.

Artikkeli IV

Pirinen, Riitta 1998: Sukupuoli ja mediaurheilu. Teoksessa Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.) *Urheilu, historia ja julkiisuus*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Atena kustannus Oy, Jyväskylä. 25–35.

Artikkelissa keskityin sukupuolitettuun tilankäyttöön urheilusivulla. Kuinka paljon ja millaisia tiloja naisten ja miesten urheileminen lehdissä saa? Tutkimusaineistona käytin yhtä satunnaisesti valittua Helsingin Sanomien uutisviikkoa 7.4.–13.4.1997. Aineistoksi keräsin kaikki tuona aikana ilmestyneet mies- ja naisurheilijoista kirjoitetut artikkelit. Yhteensä artikkeleita oli 132. Analyysivaiheessa laskin miehistä ja naisista kirjoitettujen artikkeleiden ja kuvien määriä ja laajuuksia. Lisäksi selvitin, kuinka paljon naisten ja miesten urheileminen näkyy urheiluosaston ensimmäisellä sivulla. Pohdin artikkeleissa myös mieskeskeistä uutiskynnystä ja naisurheilun mediatilan lisäämisen mahdollisuuksia.

Artikkeli V

Pirinen, Riitta 1998: Liikkuva nainen ja jähmeä mies. Sukupuolen rakentuminen painonnostosta ja Naisten Kypystä kertovissa artikkeleissa. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 11:2, 16–31.

Tässä artikkelissa otin käyttöön Teresa de Lauretiksen käsitteen sukupuoliteknologia. Mediaurheilun tulkitsin sukupuoliteknologiaksi, joka jäsentää, tuottaa, uusintaa, vahvistaa ja purkaa käsityksiä sukupuolesta. Tutkimustehtävänä oli selvittää Naisen ja Miehen rakentumista. Tutkimustehtävää selvitin seuraavien kysymysten avulla: Miten teksteissä esiintyviä naisia ja miehiä representoidaan? Miten representaatioilla rakennetaan Naista ja Miestä? Miten representaatioilla sukupuolten välinen suhde rakennetaan hierarkkiseksi järjestykseksi? Miten tätä järjestystä kyseenalaistetaan? Tutkimusaineistona olivat vuosina 1986–1997 Helsingin Sanomissa ilmestyneet artikkelit (18 artikkelia), joissa käsiteltiin naisten painonnoston Suomen mestaruuskilpailuja. Koska naisten ja miesten mestaruuskilpailut on pidetty vuodesta 1991 lähtien samanaikaisesti, joissain artikkeleissa käsitellään myös miesten painonnostoa. Olen käyttänyt miesten kilpailuista kertovia tekstejä naisten kilpailuista kertovien tekstien rinnalla

vertailuaineistona. Painonnostoa koskevan aineiston rinnalla käytin vuosina 1984–1997 Helsingin Sanomissa olleita artikkeleita (15 kpl), joissa kerrottiin jokakeväisestä naisten ei-kilpailullisesta juoksutapahtumasta Naisten Kypystä. Tekstianalyysissä lähiluvun kohteeksi otin teksteissä esiintyvät maininnat naisten ja miesten toiminnasta ja ulkonäöstä sekä maininnat koskien urheilutapahtumia.

Artikkeli VI

Pirinen, Riitta 1999: Sukupuoli sanomalehtien urheilusivuilla – Lammin likka heitti kultaa, mutta Tohmajärven karhu pelasti Suomen maineen. *Tiedotustutkimus* 22:2, 30–43.

Artikkelissa selvitin naisten ja miesten paikkojen rakentumista teksteissä kysymällä: Miten naisia ja miehiä representoidaan? Mitenkä näillä representaatioilla rakennettiin miehille ja naisille eriarvoisia paikkoja urheilussa? Mitenkä urheilu rakennettiin miesten alueeksi? Tutkimusaineistona käytin Helsingin Sanomien ja Aamulehden artikkeleita (43 kpl), joissa käsiteltiin vuoden 1996 Atlantan olympialaisten naisten ja miesten keihäänheittoa. Erityishuomion kohteena olivat ne artikkelit, joissa kerrottiin Heli Rantasen olympiavoitosta. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa laskin naisista ja miehistä kirjoitettujen artikkeleiden määriä ja laajuuksia. Lisäksi tarkastelin, millaisia havainnollistavia kuvioita naisten ja miesten kilpailuista kertovissa artikkeleissa oli. Seuraavassa vaiheessa lähiluvin tekstiä ja keskityin tekstikohtiin, joissa käsiteltiin naisten ja miesten urheilemista ja kilpailutapahtumia.